Ketabton.com

د پښتو ټولنې د خپرونو
پرله پسې لمبر :(۱۸۹)

د افغانستان ملي ژبه

او

ادب

PROPERTY OF ACKU 1491

ليکونکي : استاد اسلانوف او ميرمن
ګراسيموا

مترجم : محمد معتمد شينواري

د طبع شمېر : (۱۰۰۰)

دلوی خدای په نامه

یو څو خبری

پښتو دافغانستان ملی اورسمی ژبه ده، کومه ژبه چه دویونکو شمیریې په یوهیواد کښې زیات وی؛ هغه ملی ژبه گڼل کیږی .

په افغانستان کښې دپښتو ژبې دویونکو شمیر په سلو کښې شپیتوته رسیږی اوهمدغه وجه ده چه‌له پخوانو زمانو څخه پښتو ژبه ددې هیواد دملی ژبې په نامه پیژندل شوې‌ده.

دافغانستان دنوی اساسی قانون په (۳۵) ماده کښې‌هم دپښتو دغه تاریخی حیثیت په رسمی‌توگه ومنل شواود۱۳۴۳ کال دلویې جرگې له خوا هم تصویب شو .

دنړۍ نومیالی ختیځ پوهانهم دغه حقیقت منی او پښتو
دافغانستان دملی ژبې په نامه یادوی. لکه چه دشوروی اتحاد
یونومیالی ختیځ پوهاند ښاغلی اسلانوف په خپله اوږده څیړنه
کښې چه دپښتو په بـاب یــې کـړی ده پښتویی د افغانستان
دملی ژبې په نامه بللې ده. ښاغلی اسلانـوف په مسکـوکښې
دپښتو ژبی یومشهور استاد اوپوهاند دی چه له دیرشو کالو
راسې دپښتو اوپښتنو په باب په علمی پلټنو اوڅیړنو بوخت
دی، ډیرکتابونه اورسالې یې لیکلی دی اوپښتویې پـه ډیره
ښه توگه په روسی ژبه دنړۍ اوخپل هیواد پوهانوته معرفی
کړې ده .

دده لوی کار دپښتو اوروسی ژبــې دیولـوی قاموس
لیکل دی چه نږدې (۵۰) زره لغات پـکښې راغـلی دی، دی
دروښانیانواودپښتنودکلتور په باره کښېهم ځینی رسالې
لري، یوه وړه رساله یې دپښتو دجـوړښت، غړونو اوکـلمو
دپیژند گلۍ په باره کښې هم لیکلی ده چه دپښتو ترجمه یې

اوس دیونوی سوغات په توگه دپښتو مینانوته په ډیره مینه وړاندې کیږی .

دارساله دپښتو ټولنې یومسلکی غړی ښاغلی محمداکبر معتمد شینواری له خوا ترجمه شوې ده. ښاغلی معتمد له لسو کالو راسی دپښتو ټولنې یوعلمی کاریگر غړی دی اوروسی ژبه یې په ښه توگه زده کړې ده .

دپښتو اوپښتنو په باره کښې له شوروی آثاروڅخـه دده ښې ښې ترجمې دکابل په مجله کښې همیشه خپریږی .

اوس یې دافغانستان دملی ژبې په نامه دښاغلی اسلانوف یوه وړه رساله له روسی څخه په خپله ملی ژبه پښتوترجمه کړه اودپښتو ټولنې دمسلکی مجلس په تصویب دنشرمیدان ته راووتـلـه .

لکـه چه ښکاره ده ددې کتاب دوهمه برخه دپښتوادب اوپښتنو لیکوالو دمعرفی په باره کښې ده چه دغه برخه دمیرمن گراسیمووا له خوا لیکل شوې ده، په دې برخه کښې که څه هم دپښتوادب پوره څیړنه نه ده شوې خو په لنډ ډول وربـاندې

يوخه رڼاڅول شوې‌ده. داښکاره ده چه دپښتوادب اودهغې دليکوالو څېړنه پوره څېړنه اوزياته پلټنه غواړی اوداکار په يوځو پاڼو کښې سرته نه شي رسيدلای .

په هرصورت‌مونږ دښاغلی‌اسلانوف اوميرمن گراسيمووا دغې څېړنې اوله پښتو ژبې اوادب سره‌ددوی مينې‌اوعلاقی‌ته دقدر په سترگه گورو اوښاغلی معتمدته ددې اثـرپـه پښتو کولو اوترجمه کولو دزړه له اخلاصه کور ودانی وايو .

(رشتين)

✲✲✲

پیل

دا اثر دشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمۍ دآسیایی ملتونو دانستیتوت له خوا په روسی ژبه په دې وختوکښې چاپ شوی دی اودوې برخې لری، لومړۍ برخه یې (دافغانستان ملی ژبه) اودوهمه برخه یې (دافغانستان ادبیات) دی، د لومړۍ برخی مولف استاد اسلانوف دی اودوهمه برخه میرمن گیراسیمووا لیکلې ده، څه رنگه چه دغه دواړه برخې نوی اوپه زړه پورې معلومات لری نوماپه روانه ژبه تر جمه کړې او گرانو لوستونکوته یې وړاندې کوم چه دوی وگوری چه شوروی عالمان اوپوهان زمونږ دژبې اوادب په باره کښې څو مره معلومات لری .

په لومړۍ برخه کښې زمونږ دملی ژبې پرمختگ، ددغې

ژبی‌لهجې، ددغې ژبې‌دویونکوشمیر، گرامراونور خصوصیات یې بیان شوی دی اوهم ددغې ملی ژبې دوروسته پاتې کیدلو علتونه ښودل شوی دی .

په دوهمه برخه کښې دافغانستان په ادب پوره رڼاا چول شوې ده اودځینو افغانی ادیبانو بیوگرافی اوځه خصوصیات پکښی راغلی دی اوهم افغانی ادب تریوحده څېړل شوی دی.

مونږ دلوستونکونه هیله کووچه دغه دواړه برخی ولولی اودنورو خلکو په نظریاتو باندې چه زمونږدژبی اوادب‌په‌برخه کښې یې لری ځان پوه کړی .

داهم باید وویل شی چه ښاغلی محمدشیرین «سنگری» او اسدالله «لودین» ددې رسالې په تصحیح اوصحافت کښې پوره زیار ویستلی دی‌چه زه ورته په‌قدر گورم .

م ــ معتمد شنواری

PROPERTY OF ACKU 1491

دافغانستان ملی ژبه

دملی ژبو جوړښت چه تل دقومونو په تشکیل اوپرمختګ پورې اړه لری یو ګران حرکت اودروند کار دی، داحرکت په خپل ذات کښې ډیر نظری اوعملی اهمیت لری اوزده کړه یې دهرچا یعنې دژبپوهانو، دژبو دموړخینو، دبشرپېژندونکو اوادیبانو دپاره ضروری اومهمه ده .

په دې لسو وروستیو کلونوکښې شوروی فلالوجستانو دملی ژبو دجوړښت او تشکیل په میدان کښې ډیر کار کړی دی اودا موضوع یې پوره څېړلې ده، داملی ژبې چه کار پکښې شوی دی یوازې دشوروی دخلکو ملی ژبې نه دی بلکه دخارجی قومونو ملی ژبې هم پکښې شاملې دی .

دیوقوم دژبې دپراختیا اورواج سوال یومهم اوګران

سوال دی مګر دیورپ دځینو ژبو په باره کښې چه زیاته پنګه لری اودپخوانیو او منځنیو پېړیو لیـکلی آثـاریې موجود دی اوهم یې دلچسپو په برخه کښې اوس اوپخوا ډیر کار شوی دی لکه روسی، جرمنی، انګلیسی، فرانسوی اوایټالوی ژبې دغه سوال نسبتاً آسان دی، دایشیاځینی ژبېچه پورتنی صفات لری لکه چینی او جاپانی ژبــې د هغو مسئله هــم آسانــه ده، خونورې ژبېچه دارنګ نه دی دهغو دپراختیا اورواجپوهېدنه څه قدر سخته غوندې ده .

ځینې سببونه دیچه دژبو مسئله یې لاسخته کړې ده چه هغه په دولتی کرښو سره په دوه یادرې برخو باندې دیوملت توټه کېدل دی. داکار دپښتنو اوددوی دژبېسره بیخیسمون خوری. (۱)

---

(۱) که هېواد او قوم سره مطابقت وخوری دداسې قوم دملی ژبې زده کړه آسان کار دی اوکه مطابقت سره ونه کړی نوبیا داکار ګــران دی. مثلا افغان یــاپــه بل عبارت پښتون دافغانستان سره مطابقت نــه خوری ځــکه نژدې نیــم افغان دافغانستان نه وتلی دی چه دې کــار ددغه قوم دملی ژبــې دزده کړې اوپرمختګ په لار کښې سختی پېښه کړی ده .
(مترجم)

دتېرو پنځه ویشتو کلونو په موده کښې چه زه دپښتنو فولکلور او ادبیات مطالعه کوم، دپښتو لوی قاموس ترتیبوم، گرامرېي لیکم اوهم یې دتدریس په کار بوخت یم زما زړه وغوښتل‌چه دملی ژبې پښتو دجوړښت اوتشکیل په باره‌کښې هم مشغول شم، ددې کار ابتدایی نتیجی ماپه لنډ ډول سره په هغه کتاب کښې چه د (لوړی آسیا خلك) نومېږی لیکلی دی اوهم مې په پنځه ویشتم بین‌المللی کانگرس کښې چه د ۱۹٦۰ داگست په میاشت کښې په مسکو کښې جوړشویؤ (دپښتو دملی ژبې دتشکیل تاریخی‌شرطونه) توضیح‌کړی‌دی.

زما دا اوسنی لیکنه زما دنورو لیکنوپه څېر په اساسی ټکو رڼا اچوی اودمسایلو څېنی ډېر سخت اړخونه راسپړی، زما دالیکنه دراتلونکو علمی پلټنو اوڅېړنو د پاره اساس کیدای شی خو دپوره‌حل دپاره‌بایددامسایل دافغانی‌ژب‌پوهانو ټولنی ته وړاندی شی .

ددې رسالې په لیکلو کښې ما دځینې افغانی لیکوالو دآثارونه استفاده کړې ده چه په لوړی وارکښې دافغانستان

دمشهور لیکوال گل پاچا الفت اودپښتو داکاډیمۍ د رئیس پوهاند صدیق الله رښتین آثار دی .

پخوا له دې چه درسالې په اصل موضوع پیل وکړم باید دوه سواله چه مهم دی وړاندې کړم :

لومړی داچه باید پوه شوچه ملت یاقوم وار دوار نه جوړیږی لومړی په اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکز کښې دملت یاقوم زړی زرغونیږی بیاورو ورو نژدې اوورپسی لرې برخې ورسره یوځای کیږی چه په دې شان دملت جوړښت منځ ته راځی، باید دملت (تشکیل اوپرمختګ) یوشی ونه ګڼل شی ځکه تشکیل اوپرمختګ دوه جلاجلا مفهومونه لری .

دوهم داچه دافغانستان په شرطونو کښې دولتی ژبې دقوم په جوړښت کښې دومره اهمیت نه لاره څومره چه اجتماعی اواقتصادی عوامل یې لری .

دهمسایه هېوادونو تاثیر باید نفې نه شی مګر نه دومره چه دافغان ملت پرمختګ دنورو ګاونډیو زیات تاثیرته منسوب وبلل شی لکه چه داکار د (ریسنر) په مقاله کښی شوی دی،

ریسنېر پــه خپله مقاله کښې پــه دې خبــره زور اچولی دی اودنورو دتأثیر یودلیل دا بولــی چــه له ډیرې زمانی راسی دافغانستان رسمی ژبه فارسی وه، مــگر داخبره سمه نه ده، افغان ملت دنورو دتاثیر لاندی نه دی راغلی ځکه دافغان‌ملت دکلتور زده کړه دابنکاره کوی چه دا ملت خپل ځــانله ملــی خصوصیات اوجلا خواص اوممیزی لری‌چه دنورو تاثیرپکښی نه لیدل کیږی .

مشهور شوروی موزیك پو هــا نــد پروفیسر بیلیایف پەخپل هغه کارکښې چه دافغان دملی موزیك په باره کښې‌یې کړی دی داسی لیکی: داقوم خپل داسې ملي خپلواکی موزیك لری چه دنورو تاثیر پکښې نشته .

قوم جوړیدای او تشکیلیدای شی خوکــه په خپله ژبــه وگړیږی، دقوم په تشکیل اوجوړښت کښې داخبره شرطنەده چه ددغه قوم ژبه دی دولتی وی (وگــوریء چه په اتــریش، مجارستان، هندوستان، پخوانۍ روسیــه اونورو هیوادونــو کښې چه قوی قومونه جوړ شوی دی دولتی ژبه پکښې

یوه وه مگر که دغه دقوم ژبه دولتی شی نوداکار ددغی ملی ژبې دانکشاف اوپرمختګ سره کومك کوی، هغه کارچه‌په‌دې ژبه کښې روان وی هغه تیزوی اودملی کلتور هغې پانګې ته چه دژبې سره کلك ارتباط لری پوره وده او مرسته ورکوی لکه: هنری ادبیات، مطبوعات، تیاتر، رادیو، سینما، مکتب اوموزیك. له دې کبله ویلای شوچه ددولتی ژبې په حیث‌دبلې ژبې وجود دقوم اواولس دجوړیدو په لاره‌کښې خنډنه شی اچولی مګر په زیاته اندازه دقوم دپرمختګ اومزبوتیا په لاره کښې بندیز پیدا کوی .

داچه دملت او اولس دژبې په ځای بله ژبه دولتی‌کیږی دادپخوانو فیوډالی عصرونو اووختونو خاصه ده، حتی‌په دغو عصرونو کښې کیدا شی چه مړه اوله منځه وتلې ژبه هم دولتی شی .

کوم علتونه چه دافغان ملت دجوړښت اوپرمختګ‌مخه‌یې نیولی ده یویې په ۱۹قرن کښې ددغه ملت ټوټې کېدل اوپه دوه برخو ویشل دی‌چه داکار د استعماری عام سیاست نتیجه ده.

ددوو جنگونو نه وروسته په ۱۸۹۳ کال کښې انګليسانو

دهیورند دتړون له مخه افغانستان دسمندر داستفادې نه محروم

کړاویوه برخه ځمکه يې ورنه جدا کړه اوهم يې داسې لوبه

جوړه کړه چه په دې وروستيو اتلسو کلو نو کښې يې

دافغانستان او پاکستان مناسبات سره خړپړ کړل .

د ۱۹۱۹ کال نه وروسته چه افغانستان ددوه

(انګلو ـ افغان) جنګونو په نتيجه کښې خپلې خپلواکۍ ته

ورسید په دغه هېواد کښې دملي اقتصاد چارې ګړندی شوې.

داقتصادی اوکلتوری مهمو مرکزونو لکه کندهار اوکابل

نفوس په ډيرې چټکۍ سره زياتيږی . په دې وروستيو

پنځه ويشتو کلونو کښې دکابل داوسيدونکو شمېر د يولك

اوشلو زرو نه درې لکو اولسوزروته رسيدلی دی. يعنی تقريباً

يوپه درې زيات شوی دی اودکندهار اوسيدونکی له شپېتوزرو

نه يولك اوپنځه نوی زروته رسيدلی دی يعنی څه دپاسه درې

چنده زيات شوی دی (د ۱۹۵۸ کال احصائيه) .

دهېواد دعام اقتصادی چلښت له کاروان سره دهېواد

لري اوګوښه درې لګه د کـونړ او اريوب درې سمې روانـې شوې دی .

داريوب (ځاځيو) په باره کښې افغاني ليکوال محمدحکيم اريوبی ليکی:

داريوب او سيدونـکی قوم (ځاځـی) پخوا پوونـده ؤ، کسب يې مالداری وه، مګر د (۱۹۱۹) کال نه وروسته ددغه قوم ډيرو نماينده ګانو دلرګيو اوځنګلونو په تجارت شروع وکړه چه کابل ته دځاځيانو ديوې لويې برخې دراتګ اواوسيدانې يوعلت همدا دی .

ويلای شوچه افغان قوم په اوسنی وخت کښی اساساً سره راټول شوی اوتشکـيل شوی دی خـولا نورهم د دوی دراټوليدو کاروبار روان دی .

کابل مجله په خپلې ٤٧٨ ګڼه کښې ليکی: (دافغانـی ټولنې دتاريخی کتنې اوڅيړنې نه دا څرګنديږی چه افغانـی ټولنه قدم په قدم دفيوډالی خواص پريږدی اودسرمايه داری دانکشاف په لار روانه ده، داتګ يې نسبت پخواته ګړنـدی

اوتېزدی، داتولنه دبدلون په حال کښی ده مګر په اوسنی وخت کښې دا دبدلون حرکت دپخوا نه ډیرګړندی اوتېزدی).

همدا راز کابل مجله په خپله ۴۹۲ ګڼه کښې لیکی:

دافغانی ټولنې دپراختیا پخوانۍ مرحله دملاکۍ مرحلې ته ورته وه او اوسنۍ مرحله یې دملاکۍ ټولنې نه دسرمایه‌دارۍ خواته دبدلون مرحله ده، داچه له‌کوم وخت نه افغانی ټولنې په دې موجوده دورې شروع کړې ده داخبره هم ښکاره ده، دخپلواکۍ دګټلو نه وروسته دادوره شروع شوې ده .

دختیزو اریایی ژبو په منځ کښې پښتو ترټولو لویه اوپراخه ده، په دې ژبه ترڅورلسو ملیونو زیات (۱) خلك ګړیږی، ددې خلکو هېواد افغانستان او پښتونستان دی، داخلك که په افغانستان کښې اوسیږی افغانورته وایی اوکه دپښتونستان، ډیره اسمعیل خان اوبلوچستان په ولایتونو اوپه شمالی آزادو سیمو کښې چه دافغانستان په اوږدو کښی پرتې دی اوسیږی پښتانه ورته وایی .

---

(۱) دپښتو ژبې ویونکی اوس شلو ملیونوته رسیږی .
(رشتین)

دبونیر په سیمه، دپښتنور په ځمکه اودسوات اودیر په نوابیو کښې یوسف زی قومونه اوسیږی چه شمېریې اته لکه خلك دی .

دمومندو قوم چه شمېریې ددری لکو په شاوخوا کښې دی په دری برخو ویشل شوی دی: لومړی برخه یې دافغانستان په ننګرهار کښې اوسی، دوهمه برخه یې آزاده خاوره ده اودریمه یې دپښتنور په سیمه کښې مېشته ده .

خلیل چه دوی هم دپښتنور په سیمه کښې او سیږی مومندوته په لهجه اوقوم کښې ورنژدې دی .

د شینوارو قوم په دوه برخو ویشل شوی دی یوه برخه یې دافغانستان په خاوره کښې اوسیږی اوبله یې دپښتونستان په خښو کښې استوګنه لری .

دمومندو ښه سویلی خواته دخیبر ددرې په سیمه کښې داپریدیو لوی قوم پروت دی، ددې قوم شمېر دوه نیم لکه دی، دوی سره دجنوب له پلوه ورکزی همسایه ګان دی چه دوی هم دوه نیم لکه خلك دی .

دخټکو قوم چه د افغان په تاریخ کښې شهرت لری

داباسیند په بنې غاړه پروت دی، ددوی شمېر درې لکه دی، ددوی سره په خاوره اوزبه‌کښې نژدې خلك بنوځي دی.

وزیر اومسعود دوزیرستان په پراخې کښې اوسیږی، دوی څلور پنځه لکه خلك دی، ددوی یوشمېر خلك دنورو پښتنو قبایلو غوندی په افغانستان کښې اوسیږی.

دپښتنو قومونو په ډېر لوی گروپ درانی کښې‌بارکزی، پوپلزی، الکوزی ، اڅکزی، نورزی ، اسحاك زی اوالی‌زی ورگډیږی، داخلك دوه ملیونه دی، دا گروپ د افغانستان په لویدیزه برخه کښې اوسیږی، درانی دافغانستان په ټولو ښارونو کښې‌مېشته دی، دوی دمملکت په دولتی چوکیو اوعسکری بستونوکښې غټه برخه لری، داڅکزیو یوه برخه دبلوچستان په شمال کښې اوسیږی .

بل مهم گروپ دغلجی قومونو دی، ددوی شمېر یونیم ملیون‌دی،دوی دکندهارله علاقې نه نیولی ترنورستانه پوری اوسیږی، ددوی یوه برخه کوچان دی‌چه په ژمی‌کښې کوزی پښتونخواته ځی .

دکاکړو قوم دهغو ځمکو په جنوب کښې اوسی په کومو کښې چه دورانی اوسیږی اوهم دبلوچستان په شمال کښې مېشته دی .

ساپی قوم په ننګرهار کښې اوسیږی اوزوریې په دغه ځای کښې دی.

ځاځیان، منګل اوځدران دپکتیا په ولایت کښې‌اوسیږی، داولایت پخوا جنوبی ولایت نومیده .

برسېره په دغو پورته قومونو نور ډیر پښتانه قومونه او اولسونه شته .

پښتانه دافغانستان دټولو اوسیدونکو په نسبت‌په سلو کښې شپېته دی اوځرګند اکثریت لری .

کوچیانو کلیوالی ژوندته ترجیح ورکړې‌ده اودا دبدلون دوره روانه ده، دزراعت دښه سیستم اودوچو ځمکو داوبو لاندې کولو له کبله دکروندې نوې ځمکې منځ ته راغلی دی.

ډیرو قومی خلکو خپلې اصلی ځمکې‌چه خوښیږی ورکښې اوسیدلی دی پرې ایښې دی، ښارونو اویانورو سیموته تللی اوهلته مېشته شوی دی .

دځمکو لړوالي ډېر ښتانه مجبور کړي دي چه ښارونو ته لاړشي اوهلته لاس مزدوري وکړي، ډېر اطرافي خلك په ښارونو کښې دودانيو، دکارخانو اوفابريکو په کارونو لګيا دي .

دمملکت په شمالي برخه کښې دپنځه ويشتو کلونو راهيسې دپومبې دپراختيا له کبله دکندوز ښار په نوی ډول جوړشو، په دې وروستيو کلونو کښې دانښار نور هم پراخ اولوی شو اواهميت يې زيات شوی دی، دانښار دشيرخان دبندر سره چه دشوروی اتحاد په کومك آباد شوی دی نژدې پروت دی، دښار ډيره برخه ښتانه دي اود زاخيلو، ناصرو، لوديانو، اتمانزيو، خروټو اودوتانيو له قومونو څخه دي.

ناصر اوخروټي دتل دپاره مالدار وو اوکوچاني ژونديې درلود مګر مونږ وينو چه کوچي ښتانه قومونه اوس دبدلون په حال کښې دي، دکوچاني ژوند نه کليوال ژوند غوره بولي اودښارونو هستوګنی ته راګرځي .

څه رنګه چه دکندوز نفوس مختلف خلك دي اوهر قوم

لکه تاجك، ازبك، ترکمن اونور پکښې اوسیږی نــوپه پښتو ژبه کښې نورلغات هم راننوتــی دی ، مثــلا افغانی لیــکوال نظام‌الدین تهذیب په خپلې هغې مقالی کښی چه د(کندوزسره آشنا شیء) ترعنوان لاندې یې لیکلی‌ده اوپــه ۱۹۵۹ کــال کښې د کا بل مجلې پــه ٤٧٨ گڼــې کښی چــا پ شوې ده داسی لیکی :

دکندوز پښتانــه جالــې ته قایق وایی حال دادی چــه پښتو خپل لغت ورته لری، دترکمنانو سره دمحاورې‌اوراشه اودرشه له لارې نه دمملکت په شمالی برخه‌کښې پــه پښتو کښې د (دشلمه) کلمه استعمالیږی .

دپکتیا خلك چه دمملکت اقتصادی ژوند سره آشناشوی دی دکابل په لور ددوی راتگ اوهجرت لیدل کیږی اودځنگل اولرگیو تجارت کوی، مثلا په کابل کښې اوس خلورزره‌کوره ځاځیان اوسیږی چه پنځلس زره مېږه ورنه جوړیږی .

ډنمارکی انسان‌پیژندونکی (فېردیناند) چه افغانستان‌ته دپښتنو کوچانو دژوند سره د آشنا کېدو پــه غرض تللیؤ داسې لیکی :

دلغمان اوسیدونکی په اوسنی وخت کښې په قومی لحاظ گډوډ دی، په دغه سیمه کښې درې توکمه اوسیږی، یو توکم یې په (پشیی) خبرې کوی اونور دوه یې پـــه پښتو او تـــاجیکـــی گړیږی .

دلغمان په غرنیو برخو کښې قومی جوړښت لاپـــه ځای پاتی دی مگر په هوارو برخو کښې یې بیخی تغیر خوړلی دی

دسرکونو دجوړولو اود ترانسپورت دښه والی له کبله په دې وروستیو دیرشو کلونو کښې دمملکت داطرافو بېلوالی له منځه تللی اوټولې لرې سیمې دخپلو مرکزونو سره تــړل شوی دی .

دشینوارو قوم چه دکابل اوپېښور ترمنځه دسرك پــه غاړه پروت دی پخوایې جوپې کولې مگر اوس دلاریو اوموټرو څخه استفاده کوی، ډیر موټر یې په لاس کښې دی چــه پــه انفرادی اومشترك صورت یې اخیستی دی .

عسکری خدمت اوښوونځیو قومی او اطرافــی بېلوالی

له منځه وړی دی، دمکتب اوعسکری خدمت له برکته دمملکت ډیرې لرې اوجلا سیمې دمرکزونو سره په تماس کښې دی .

یو اروپایی د ډیپلومات په دې باره کښې لیکلی دی: دمختلفو سیمو اوقومونو په منځ کښې د عسکری خدمت له برکته نژدیوالی راغلی دی ځکه عسکری دنده مختلفوګړی سره نژدې کوی اویوله بله یې سره ګډوی .

مونږ پورته وویل چه د پښتنو یوه مهمه برخه کوچان اونیم کوچان دی، ددې جملې نه ځینې هغه سوداګر کوچان دی چه هرکال په منی کښې دکوزې پښتونخواجنوبی برخوته ځی اوپه پسرلی کښې بېرته افغانستان ته راځی، ددې خلکو شمېر اویا زروته رسیږی، ددې کوچانو په باره کښې معلومات ماته دډنمارکی انسان پېژندونکی فېردیناند چه داډیر ګلونه کیږی دپښتنو کوچانو دژوند په کتنه بوخت دی راکړی دی، ددې کوچانو یوه برخه پرچون سامان ګلیوته وړی اوهلتهٔ یې په قرض اوپور سره خرځوی .

دپښتنو په ځینو مهمو برخو کښې پښتنولی حاکمیت

لری اودخلکو فیصلې اودلانجو پریکړه په همدغـه دود سره کیږی. مثلا په تېرا، اپریدیو اونورو غرنیو سیمو کښېداکار عملی دی .

پښتو دغږونو اوځینی گرامری خواصو له مخهدختیزو اریایی ژبو په سهاکی گروپ ورگډیږی، په دې گروپ کښې برسېره په پښتو له مړو ژبونه سهاکـی او دژوندیـو ژبـو نه شغنانی، واخانی، اشکاشمی، ایزگلامی اومنجمانی ژبېهم ورگډیږی، داژبې دافغانستان په شمال ختیز اودتاجـکستان دجمهوریت په جنوب ختیز کښې موجودې دی، په دغو ژبـو لږ خلك گړیږی .

نووخپړنو اوپلټنو پښتو د (سهاکو ـ تخار) خلکوژبېته ورگډه کړې ده، چه دغو خلکو دمیلادنـه دوه پېړی د مـخه داوسنی افغانستان شمالی برخه (باختر) او ورپسې داوسنی سیستان خاوره لاندې کـړه او وروسته له دې دغو وگـړو داوسنی افغانستان دجنوبی برخـې اودبـلوچستان لـه لارو

داباسیند لاندینی برخی‌تــه وربنــکته شول او ورپسې یــې هندوستان لاندې کــړ، ددې خلــکو ژبه د (سهاکو ـ ختن) دخلکو ژبې سره نژدې ده .

دومره خبره ده چه دپښتو لیکلی آثار کوم چه مونږ ته معلوم دی اودسهاکوژبه دیونیم زرکلنی‌دورې په حدودوکښې سره بیل شوی دی نوله دې‌کبله دشپاړسمې پېړی‌نه‌وړاندی په تاریخی پلان سره دپښتو ژبې په انکشاف درڼا اچولوپوره امکانات نشته (۱) یوازې دپښتو دګرامری جوړښت اودلغاتو داساسی پانګو پــرتلنه د نــورو ختیځو اریایی ژبــو سره امکان لری .

باید په دې‌هم پوه شوچه له ډیروخته راهیسی پښتانه

---

(۱) دامیر کروړ داشعارو اودپټې خزانی دپیدا کــېدو له برکته دپښتو ژبې ادبی تاریخ تراتمې پېړی پوری رسیږی اونوی امکانات یې دتاریخی پلټنې دپاره پیداکړی دی .
(رشتین)

له نورو همسایه قومونو سره راشه اودرشه لری چه دې کار

بېشکه په پښتو ژبې تــاثیر اچولی دی چــه دهولونه لوړی
داتاثیر په لغاتو کښې لیدل کیږی .

ددې دپاره چه دپښتو ژبې په چلښت اوخــه رنــگوالی

وپوهیږو لوړی باید ددې ژبې په گرامری خصوصیاتو اوغږ

پوهنې لنډ نظر واچوو اوبیا دمقصد خواته لاړ شو .

پښتو دچوپو تورو په ډیروالی سره‌دنورو ژبونه امتیاز

لری، په دې ژبه کښې دیرش چوپ توری موجود دی، دپښتو

چوپ توری په هندی ژ بــو کښې شته مگر د ایــرانی ژبــو

(فارسی او تاجیکی) نه ددې ژبی بېلوالی په (څ،ځ) اوداسې

نورو تورو سره راغلی دی .

هغه آوازونه چه دادا په وخت کښی یې دژبې سردتالو

گومبت ته ور اوړی په لاندې ډول دی :

(ړ،ډ،ڼ،ږ،ټ، ښ) .

د(ړ) آواز په لویدیځه لهجه کښېد (ژ) غوندې دی اوپه

ختیځه کښی د(گ) په شان دی مگر ددېتوری دپاره‌په‌غلجیی

لهجو کښې يودريم متوسط آواز شته چه دختيځې اولويديځې لهجو ترمنځ ادا کيږی .

د پښتو ختيځې اولويديځې لهجی د (ښ) په ادا کښې هم سره مختلفې دی، په لويديځه لهجه کښې داتوری د (ش) غوندی ويل کيږی اوپه ختيځه کښې د (خ) په شان اداکيږی.

بايد ووايو چه په لويديځه لهجه کښې (ښ) کټ مټ دساده (ش) غوندې نه ويل‌کيږی‌بلکه فرق‌لری، دافرق تاسې په دې جوړه کلمو کښې پوره ليدلای شیء: (ښادی، شادی ـ ښی، شی) .

د (ډ) او (ټ) توری دغاښيزو تورو «د» او «ت» نه پوره فرق لری، د (ډ) او (ټ) دويون په حالت‌کښې دژبې‌سر نسبتاً شاته ورگرځی .

د (ړ) توری په پښتو کښې يولـه سختو تورو څخه‌دی اومخصوص مشق غواړی، ددې توری دويون پـه وخت کښې دژبې سر دتالودگومبت سره پيوست کيږی. (ړ) بـايد د(ر) غوندې ونه ويله شی اونه بايد د (ل) غوندې‌وويله شی اوکه نه دکلمې معنی تغير کوی .

د (موړ) او (مور) کلمې نه ښايي چه يورنګ ولوستل شي ځکه دابېلې بېلې کـلمې دي اوفرق يې پـه همدې توری راغلی دی .

د (ړ) په شان د (ڼ) توری هم دسختو تورو له جملـې څخه دی، په پښتو کښې داسې کلمه نشته چه په (ڼ) شروع شوې وی ځکه (ڼ) دکلمې په سر کښې نه راځي .

په پښتو ژبه کښې د (ځ) توری ډېر اوريدل کيږی لکه ځوك، ځه، ځا، اونور .

د (ف) توری چه شونډيز ، غاښيز تـوری دی يـوازې دپښتوپه هغو کلموکښې ليدل کيږی‌چه دنورو ژبونه اخستل شوی‌وی، داحرف په پښتو کښې کـله په (و) بدليږی لـکه (افغانی) چه پښتانه يی (اوغانی) وايی‌اوزيات‌په «پ»بدليږی لکه دعربی (فکر) چه پښتانه يې (پـکر) لولی، هو! يـوازې د (اف) په لفظ کښې پښتانه په خپله په (ف) خوله خوځوی.

په پښتوکښې د (و) توری معمولا غاښيز دی، په تېره بياچه دکلمې په آخرکښې راشی مـگر دشونډيز چوپ توری غوندی هموېل کيږی کله چه په منځ دکلمې کښې راغلی وی.

دژبې دمخکینی برخې دچوپو تورو (د،ت،ن،س) ویون کټ مټ دروسی ژبې د (د،ت،ن،س) غوندې دی اوکوم فـرق نه لری .

دپښتو (ژ) او (ش) دروسی ژبـې د «ژ» او «ش» څخه نرم دی اوپه ویون کښې پوستوالی لری .

دپښتو (ل) دروسی (ل) سره نـژدې دی، بې دهغه«ل» نه چه د (الله) په کلمه کښې راغلی دی .

(ب) او (م) دروسی «ب» او «م» غوندې دی یوازېدومره خبره ده چه (ب) دکلمې په آخرکښې امـکان لری چه په (و) بدله شی .

د (ق) حرف دپښتو په هغو کلماتو کښې لیدل کیږیچه دعربی یاترکی ژبو څخـه اخستل شوی وی، دادپښتو خپـل توری نه دی، پښتانه داتوری په (ك) بدلوی اوکله کله‌په (خ) بدلیږی لکه (وقت ـ وخت) اوکله پـه (غ) هم بدلیږی لـکه (قران ـ غران) .

(ع) او (ح) یوازې په عربی کلمو کښې مـوندل کیږی،

(ع) یاپه (ه) بدلیږی اویاله منځه وځی مگر کله چه له منځه وځی نوضرور همسایه غږیز توری ته تغیر ورکوی .

په پښتو کښی ابتدا په ساکن راتــلای شی، حتی دوه ساکنه هم دکلمې په سر کښې ممکن دی لکه (سخوندر) .

مونږ مخکښې وویل چه پښتو دیرش چوپ توری لری، همدا راز اتــه غږیز تــوری هم لــری چه پــه دې ډول دی:

(ا،ه،ۀ،ی،ې،ۍ،ی،و) .

زورکی چه یومنځنۍ حرکت دی‌دپښتو ژبی‌دخصوصیاتو نه گڼل کیږی، ددې لاندې جوړه کلمو دپرتلنې‌نه تاسې‌زورکی معلومولای شیء : (گڼ) دمشترك په معنی، (گڼ) دپسه په‌معنی (تبره) لکه تبره چاړه، (تبرۀ) لکه تیرۀ چاکــو، «پل» دپښی اثر، (پل) دبخشش په معنی، ددې جوړه کلمو دوهمې کلمې زورکی لری .

په پښتو کښی هغه کلمې چه الف لری‌دهغو کلمونه جلا دی چه یوازې زور لری، دالاندې جوړه کلمې ولولیء : بار ــ بر، وار ــ ور، لاس ــ لس، هار ــ هر، اوداسی نور .

PROPERTY OF ACKU
1491

د (ع) او (ه) توری پښتانه په ځینو ځایو نو کښې د(ې) غوندی لولی لکه (طالع) چه دوی یې طالې او «مهربانی» چه دوی یې مېربانی لولی .

په پښتو ژبه‌کښې خچ ډیر اهمیت لـری، خچ آزاد دی دکلمې په هره هجا راتلای شی مگر په لومړی هجا نسبتاًلږ راځی لکه (اسمان) دلته په دوهم‌الف خچ دی، (تالنده) په‌الف خچ دی، (ژرنده) د (ر) نه وروسته په زورباندی دی «ملگری» د «گ» نه وروسته په زورکی باندی دی .

هغه کلمې‌چه دحروفو رون اوجـوړښت یې یوشان دی دخچ په ذریعه یې معنی سره بېلیږی لکه (پېښې) که خچ په لومړی (ې) راشی نوحوادث ورنه مرادیږی اوکه په دوهمی (ې) راشی نودتقلید معنی ورکوی، یالکه (جاله) که خچ‌اوفشار په الف واچول شی نومعنی یې دمرغیو آشیانه کیږی اوکـه خچ په (ه) راشی نودخیگونو دکښتی معنی ورکوی .

کله چه په کلمو کښې بدلون او تغیر راشی دا امـکان هم شته چه خچ دیوځای نه بل‌ځای ته نقل شی لکه (پښتون)

چه خچ په (و) باندې دی مگر په (پښتانه) کښې خچ د «ن» نه وروسته په زورکی دی، یاداسې نور درواخلیء .

هغه غړیز توری چه خچ لری اوږده اداکیږی اوهغه چه خچ نه لری هغه لنډوی، دعلت توری چه د خیشومی (ڼ) ترخنگه واقع شی هغه هم دغسی صفت پیدا کوی .

برسېره په دې چه دکلمو په هجاؤ باندې خچ راځی دجملې اجزاهم خچ لری، دیوه گروپ دکلمو په منځ کښېچه کومه ډیره مقصودی وی هغه مخصوص فشار اوخچ غواړیچه په دې وسیله دنورو نه توپیر پیدا کوی .

دهمسایه ژبو دتاثیر له کبله دپښتو په ځینولهجوکښې ددغې ژبې دعلت تورو څه تغیر کړی دی اوخپل اصلیآوازیې بدل کړی دی مثلا دکاکړو په لهجه کښې (توری سترگی) د اوږد (و) په ځای په څرگند (و) ویل کیږی .

دمختلفو لهجو دجریان په نتیجه کښې په ډیرو کلمو کښې حرفونه سره مخکښې او وروسته کیږی اوځای بدلوی لکه (ورځ- روځ، مځکه - ځمکه، اوستری- وروستی،ولړه -

لوزه، ولیدل ـ لـویدل، اوریدل ـ اروېدل، همدا راز ددغــو راتلونکو کلمو په سرکښې تبدیل او تغیر ډیر لیدل کیږی :

لمر ـ نمر ـ نور ـ مر، لمسی ـ نمسی ـ مسی اوداسې نور چه دې کار دلیك دود په مسایلو اودقاموسونو په ترتیبولــو کښې گرانی پیدا کړی دی . (۱)

پښتو خپل مخصوص گرامر لری چه دفارسی اوتاجیکی نه بېــل دی، پښتو صفت دخپــل موصوف سره په تــذکیر اوتانیث، افراد او جمعه کښی مطابق وی لکه تورمېز، تــوره تخته ، تورې سترگی .

اسم ذات، اسم صفت، اسم عدد اواسم ضمیرپه پښتو کښې تصریف کیږی یعنی دوه حالته لری یویې اصلی‌اوبل‌یې فرعی، مثلا (سړی) په ملینه (ی) مــفرده صیغــه ده اواصل حالت دی اوکه عامل وربانډی‌راشی او وویل شی (دسړی‌کار

---

(۱) داگرانی اوس له منځه وتلی دی اودمعیاری لهجی دخوښونې په وجه یو یادوه شکله غوره بلل شوی دی .
(رشتین)

باید معلوم وی) په خرگنده (ی) دلته هم مفرده صیغه ده مگر په فرعی حالت کښې یعنی سړی په خرگـنده (ی) هم مفرده صیغه ده اوهم دجمعی ده، په فرعی حالت کښې مفرده صیغه ده اوپه اصلی حالت کښی دجمعې صیغهده، دجمعې په صورت کښې فرعی حالت (سړیو) راځی لـکه (دسړیوکـار دهېواد آبادول دی) ، یالکه (پښتون) چـه فرعی حالتېې (پښتانه) دی، دلته تاسې وینیٔ چه پښتون او پښتانـه دواړه مفردې صیغی دی مگر پښتونپه اصلی حالتکښی مفرد دیاوپښتانه په فرعی حالت کښې مفرد دی اوکه پښتانه په اصلی حالـت کښې واخلو نوبیاجمعه ده چه فرعی صورت یې (پښتنو)راځی یاداسې نور مثالونه درواخلیٔ .

د پښتو د افعالو سیستـم یـوه انـدازه سختی لـری اوخصوصاً بیا گردانونه یېپه دریو اړو زمـانو کښې پـوره سخت دی .

د پښتو افعال دوه حالته لری یو استمراری بل مطلق، استمراری لکه (خوړ) اومطلق لـکه (وخوړ) .

باید داخبــره زده شي چــه مطلق په خــو شیونو سره راتلای شي، تومړی د (و) په زیاتوالی سره لکه (ورسید) چه استمراری صورت یې (رسید) دی، (ونیسه) چه استمراری صورت یې (نیسه) دی اوکله د (کښې) په زیاتوالی سره هم راځي لکه (کښېږده) چه استمراری صورت یې (ږده) دی.

دوهم دمعاون فعل په کــومك سره لکه (تېرشه) چــه استمرار یې (تېرېږه) دی.

دریم دخچ په بدلون سره لکه (پرېووت) که خچ اوفشار په (ې) راشي نومطلقه ماضی‌ده اوکه په (و) راشي‌نواستمراری ماضی ده .

د حال په صیغو کښې دټولو غایبو دپاره‌یوه صیغه‌راځي لکه (کوی) مثالونه یې په دې ډول دی: (دی‌کار کوی، داکار کوی، دوی کار کوی) .

دپښتو په خصوصیاتو کښې یوه داقاعده هم ده چه په متعدی ماضی کښې فعل په تذکیر اوتانیث او افراد اوجمعــه کښې دمفعول تابع وی نه دفاعل اوداهم یادساتل په‌کار دی

چه فاعل به په فرعی حالت کښی وی لکه (ماکتاب‌واخیست)، (سړی «په‌څرگنده ی» کتاب‌واخیست)،(سړیوکتاب‌واخیست) دلته تاسې وینیء چه په پورته دریواړو حالتونو کښی فعل (واخیست) دمفرد مذکر په صورت راغلی دی اوداځکه چه مفعول (کتاب) په دریواړو صورتونو کښې مفرد مذکر دی اوفاعل‌ته (ما، سړی، سړیو) کوم‌اعتبار نه دی ورکول شوی اوپه دې مثالونوکښې داهم وینیء چه فاعل په فرعی حالت کښی دی ځکه(ما) د(زه) فرعی‌حالت‌دی او«سړی»په څرگنده‌ی د (سړی) په ملینه‌ی فرعی حالت دی او (سړیو) د «سړی» فرعی اودوهم حالت دی .

پښتو دېرې لهجې لری مگر په دوه لهجو کښی سره خلاصه کیږی چه یوه ختیځه او بله لویدیځه ده، لکه چه‌مونږ مخکښی ورته اشاره وکړه، ددې دوه لهجو لوې تفاوت یو په (ښ) کښی دی چه لویدیځ یې تقریباً د (ش) غوندی‌وایی اوختیځ یې د (خ) په شان وایی اوبل په (ږ) کښی دی‌چه په

لويديځه لهجې کښې د (ژ) غونډې ویل کیږی اوپه ختیځـه کښې د (ګ) په شان ادا کیږی .

ددې دوه لهجو دغه لاندې فرقونه هم دیادونې دی :

هغه مونث اسمونه چه چه آخر کښې بې خچه (ه) لری لکه (سترګه) په ختیځه لهجه کښې دجمعی اودتغیر په حال کښې مجهوله (ې) راځی لکه: (سترګې) اوپه لويديځه کښې په څرګنده (ی) راځی لکه (سترګی) .

هغه مونث اسمونه چه په آخر کښې الف لری لکه(غوا) دختیځ ګروپ دیوسف زیو په لهجه کښې مفرد اوجمعیوقسم استعمالیږی لکه یوه غوا، پنځه غوا. (١) مګر دمومندوپهلهجه کښې چه دوی هم دختیځ ګروپ له جملې نه دی دجمعیصیغه

---

(١) دغه خبره سمه نه ده. دغوا کلـمه په ټولو لـهجو کښیقیاسی جمعه لری: غواوی، غواګانې، یوازی کله کلهمفرد لفظ (غوا) دجنس په توګه دجمع په ځای کښې هم ویلکیږی.

(رشتین)

(غواوې ــ یاغواګانې) استعمالیږی، ددې لهجی فرقدلویدیځی لهجې سره یوازې په (ی) کښی دی چه لویدیځ یې‌په ځرګنده (ی) وایی .

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مذکر دپاره سوفکس (ان) راځی تردې چه په بې سا جمعـوکښی هم‌دغه سوفکس ویل کیږی لکه نوم ــ نومان .

د (دوه) عدد په ختیځه لهجه کښې دمونث شکل‌نه لری اوویل کـیږی دوه سړی، دوه ښځی مـګر په لویدیځه کښې دمونث دپاره (دوې) ویل کیږی مثلا دوه سړی، دوې ښځی.

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مخاطب دپاره د (است) خاتمه راځی‌لکه تاسې‌وایاست، تاسې‌تېریداست، تاسې‌یاست. مګر په ختیځه کښی بیا فعـل داخاتمـه نه لری هلته داسی ویل کیږی: تاسی وایئ، تاسې تېریدئ، تاسې یئ. ددې توپیر سره سره په لویدیځه لهجه کښې دمفرد غایب مذکـر دپاره په ماضی فعل کښې د (ی) خاتمه راځی لکه (ورسیدی) چه په ختیځه کښې (ورسېد) ویل کیږی .

په لویدیځه کښې د (پر) ادات استعمالیږی چــه همدا
ادات بیا په ختیځه کښې په (په) ویل کیږی .

په ختیځه لهجه کښې د (نــه) لاحقــه راځی چه بیا پــه
لویدیځه کښی (څخه) استعمالیږی .

(په ښار کښې) دا عبارت پــه ختیځــه اصطلاح کښې
(ښار کښې) ویل کیږی، مثلا ښار کښې وم .

دغه ډېر ویل کېدونکی مصدر (شول) په لویدیځه‌کښې
اکثر په (سول) سره ویل کیږی .

سره ددې‌چه په لهجــو کښې تــوپیر شته ، دخــتیځو
اولویدیځو لهجوخلك په ښه شان‌سره کولای شی چه‌یوتربله
سره ترډېر وخته وګړیږی اوپه مطلب سره وپوهیږی .

پښتو مختلفې اوډېرې لهجې لری‌چه تراوسه پورې‌ټولې
په پوره اندازه سره نه دی څېړل شوی .

د (ګریر سون) په کتاب کښې دپښتو لهجو دیوې‌برخی
مختصر خواص بیان شوی دی اودهغو نمونې ورکښې راغلی
دی مګر پوره معلومات اوکافی مواد ددغو لهجو په باره کښې

دناروېژی (مارګینستیرنې) پهکارونو کښې ځـای شوی دی اوهلته پوره مطالعه کیدای شي .

تراوسه پورې په دې باره کښې کار نه دی شوی چـه ادبي ژبه څومره تاثیر په لهجو اچوی، دملي ژبې دپراختیـا په وخت کښې دغه تاثیر په ښوونځی، اردو اوپه دایروکښې ډیر قوی دی .

دپښتو هغه قاموس چه دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی ددې خبرې ښه مثال دی چـه پښتو مختلفو لهجې لـری اودنورو ژبو لغات هم ورکښې ننوتي دی .

سره ددې چه ګرامری جوړښت مختلف اودلغاتو پانګی یورازنه دی بیاهم دپښتو لهجو نه یوه متحده ژبه جوړه ده، دمختلفو لهجو خلك کولای شي چه یوتربله سره خبری اتری وکړی اویوبل ته خپل مطلب ښکاره کړی، مثلا وردګی کولای شي‌چه دوزیرستانی سره خبری وکړی، وزیری کولای شي‌چه دمومند سره وګړیږی، مومند کولای شي چه دمنګل سره‌مرکه وکړی، منګل کولای شي چه قطغنی سره خبرې اتری وکړی،

قطعني کولای شي چه دشنواری سره مفاهمه وکړی‌اوشنواری کولای شي چه دهراتی پښتانه سره آزادې خبری وکړی ۰

د خلیل مومندو یا پېښوری لهجه ختیځې لهجی تـه منسوبه ده، ددې لهجی له خواصونه یوادادی چه (ژ) پکښې په (ج) بدلیږی، لکه (ژوند) چه دوی «جوند» وایی، په ماضی کښې دمفرد غایب دپاره مثلا د (راغی) په ځای (راغلو) وایی، د (ورسید) په ځای (ورسیدو) ویل کیږی ۰

دربط ادات (دی) په دې لهجه کـښې د (دې) غـوندی ویل کیږی، پېښوری لهجه دختیځی ادبی ژبې دپاره اساس گرځېدلی دی ۰

غلجی لهجه په ختیځ گروپ کښې دویونکو له حیثـه ترټولو زیاته ده، د (ږ) او (ښ) پـه آوازونـو کښې دالهجه ځانله خپل خصوصیت لری، دضمیرونو په ویون کښی دنورو لهجونه بېلوالی لری، مثلا د (زما) په ځای دوی (دما) وایی، دستا په ځای (دتا) وایی، دتلـل دمصدرنه په مطلقه مـاضی کښې دنورو ختیځو لهجو غوندې (لاړ) وایی چه داصورت بیا په لویدیځه لهجه کښی (ولاړ) ویل کیږی ۰

باید ووایو چه ډېر لویدیز غلجیان کندهاری پښتووایی.

یوسف زایی لهجه دنورو لهجونه په دې کښې امتیاز لري‌چه دوی (ږ) کټ مټ د (ګ) غوندی وایی او «ښ» عیناً دساده (خ) په شان تلفظ کوی، د (څ) توری د «س» غوندې وایی لکه (څوک) چه دوی یې (سوك) وایی. همدا راز «ځ» په ساده (ز) بدلوی او (ژ) په «ج» بدلوی لکه «ژرنده» چه په دې لهجه کښې جرنده ویل کیږی .

د (ته) لاحقه د (له) غوندی وایی، مثلا د «ماته»په ځای (ماله) وایی، د (په) ادات په دې لهجــه کښې د «پا» غوندی ویل کیږی او د (به) مشهوره علامه د (با) غوندې وایی لکه (خپل پلارته با «به» ورشم) (۱) .

په دې لهجه کښې ډېر آثار لیکل شوی‌دی اوډېرادبیات

---

(۱) دلهجو ددغه اختلاف سره سره بیاهم په لیك دود کښې مهم فرق نشته او (په) او (به) په همدغه متحد معیاری شکل لیکل کیږی .

لري. داپريديو لهجه يوه له هغو لهجو نه ده چه دختيځـو لهجو په منځ کښې پوره بيلوالي لري، د (پلار)په ځاى (پلور) وايي، د (ګار) پ ځاى (ګور) استعمالوي، د «لاس» په ځـاى «لوس» وايي، د «درته» او (ورته) ضميرونه دوى (دېرته) او (ويرته) وايي، دظرف کلمه (دلته) د «دېلته» غوندې تلفظ ګوي اوخصوصاً ډېر ښکاره توپير په دغو راتلونکو ضميرونوکښې ليدل کيږي: د (زما) په ځاى ددوى په لهجه کښې (اېما) ويل کيږي، د (ستا) په ځاى (اېتو) ويل کيږي، «دهغه» په ځـاى پکښې (ايغه) وايي اود (دهغوى) په ځاى اېغو ويل کيږي.

دبنګښ لهجه دپښتونستان په لويديز کښې ويل‌کيږي، ددې لهجې دخصوصياتو نه د(خليل مومندو غوندې) دماضي فعل دغايب په صيغه ګښې د «و» دتوري زياتوالي دى مګـر دخليلو په لهجه کښې د «و» توري ضرور زياتيږي اوپه دې لهجه کښې ضروري امر نه دى کله پکښې خفي «ه» هم د «و» په ځاى راځي لکه د(ورسيد) په ځاى دوى ورسيدو ياورسيده وايي، په دې لهجه کښې «ښ» د (س) غوندى ويل کيږي‌او(ځ)

ورکښې د «ز» غوندې ده، داهم باید وویل شي چه دفعل‌حال دغایب صیغه یعنی (کوی) په دې لهجه کښې (کـی) غوندې ویل کیږی، داهم امکان لری چه دالهجه دخلیل مومندودلهجې یوجز وګڼل شي ۰

په لویدیز کښې ترټولو زیاته خپره لهجه دورانۍ لهجه ده، ددې لهجې ستر خصوصیت په افعالو پــورې د (است) لاحقه ده ـ (تاسی‌ولاړ است، تاسی‌وایاست)، په ماضی فعل کښې داسی ویل کیږی:

(ورسیدی، ځواب یې ورکی.)

د (پر) ادات دلویدیزی لهجې له خصوصیاتو نه دی ، وګوریء چه ګــل پاچا الفت د (پــر) دادات په بــاره کښې څه لیکی :

(که څه هم (پر) او «په» غیر مهمې کلمی ښکاری مګــر دادبی شکل په ښېلوالی کښې ددوی اهمیت ډېر لوی دی.)

په دورانۍ لهجه کښې د (کړل) دمصدر نــه لنډ شکل ډېر استعمالیږی مثلا (راکه!) بې (ړ) ویل کیږی، د «شول»

مصدر د «سول» غوندی ویل کیږی (راسه!) وایی .

ددې لهجې دمتنونو نمونې محمدگل نوری په دوه ټوکه (ملی هنداره) کښې راوړی دی چه په کابل کښې دپښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده، ددې دوه ټوکو ټول مطالب قصی اوافسانې دی مگرله بده مرغه‌چه عربی‌توری دلهجوخصوصیت نه شی څرگندولی .

دختکو لهجه یوه مهمه لهجه ده ځکه دخوشحال خان نه نیولی ترزمونږ دزمانې پورې دغه قوم ډېر اوښه لیکوال لری، د (ورته) ضمیر په دغه لهجه کښی د (وېرته) غوندې ادا کیږی، په دې لهجه کښی‌هم «ښ» په «س» او «ږ» په ساده (ز) بدلیږی مگر نه دټل دپاره، شخصی ضمیر (زه) د «زې» غوندی او «ته» د «تې» غوندې ویل کیږی، دختکو لهجی‌سره بنوڅی لهجه ملگرې کیږی .

دکاکړو لهجه له بده مرغه تراوسه پوری نه ده څېړل شوې، ددې لهجی دخصوصیاتو نه یوداده چه مجهول (و) په معروف (و) سره بدلوی لکه (تورې سترگې) چه دوی یې په معروف «و» سره وایی .

دمروتو لهجه هم پوره نه ده ـ مطالعه شوې .

وزیرستانی لهجه دښتو له کبله یوه مهمه لهجه ده، دالهجه په ختیز گروپ کښی داپریدیودلهجی سره سرخوری، په دې لهجه کښې معروف (و) په معروفه (ی) بدلیږی لکه (مسود) چه دوی یې (مسید) وایی اومجهول «و» ورکښی په مجهوله «ې» اوړی لکه «مور» چه دوی یی «مېر» وایی یاخلور چه دوی یې خلوېر وایی، د (کښې) لا حقه د (کشی) غوندی وایی چه دالاحقه په ختیزې لهجی کښې د (کې) غوندی اوپه لویدیزی کښې د کی په معروفه «ی» ویل کیږی .

دوزیرو سره دنـورو پښتنو راشه درشه خـه گرانـه غوندې ده لکه چه دې کارته (لوریمر) چه خپل منوگراف یې دوزیری لهجی په باره کښې لیکلی دی اشاره کړې ده. (۱)

---

(۱) خه رنگه چه دنورو پښتنو راشه درشه وزیرو سره لږه ده نوددوی لهجه نگه پاتی شوې ده اونورو لهجووربانده تاثیر نه دی کړی اوهمدا وجه ده چه وزیـری لهجه دنـورو پښتنو دپاره خه ناآشنا غوندې ده . «مترجم» .

نوموړی لیکی: «تقریباً دهرکلی لهجه د بل کلی د لهجی نــه بېله ده، تردې چه دالهجه دومره ګډه وډه ده چه کله کله یوه کلمه هماغه یوسړی په بېل بېل ډول وایــی مــګر سره ددې توپیره بیاهم دوه وزیریان یوتربله سره په آزاد ډول خبری اومفاهمه کولی شی ... وزیری لهجه په صرف، په لغاتــو اوحتی‌په اصطلاح ګانو او عباراتو کښې په پوره اندازه سره دهغی لهجی نه چه دکوهــاټ اوپېښور پــه سرحدونو کښی ویل کیږی توپیر اوبېلتون لری. ځه چیری دشمالی ځایونــو سړی دوزیری سره چه دواړه ګرځنده خلك نه وی دلوړی ځل دپاره یوځای شی نوپه تکلیف سره به یودبل په خبــرو پــوه شی اودا امــکا ن هــم شته چه په ځینو شیانــو سره ونه پوهیږی مګر دومره خبره شته چه دا دواړه ډېر ژریودبل ژبه زده کولی شی خومانه دامعلومــات نشته چه ګــوندی دبلی سیمی کوم پښتون به وزیری لهجه زده کړی وی اوپه هغی به ګډیږی».

ترادسه پورې تقریباً د ځاځیو، ځدرانو اومنګلوپه‌لهجه

کښې کوم معلومات نه ؤو مگر په ۱۹۶۱ کال کښې د کابل مجلې په (۵۰۱) گڼې کښې دلوهړی ځل دپاره یوه اوږده‌مقاله دمحمدصدیق روهي په قلم (دخوست محلی لهجی) چاپ‌شوه، ددې مقالې نه معلومیږی چه دا لهجه په (واویز) گروپ ورگډیږی یعنی الف پکښې په (و) بدلیږی لکه (کتاب) چه دوی‌یی (کتوب) وایی او (لاړ) په لوړ تلفظ کوی. برسیره په دې ددې لهجې خلك مجهول (و) په مجهوله (ې) بدلوی لکه «گوره» چه دوی یی (گېره) وایی اومعروفه (و) په‌معروفه «ی» بدلوی لکه (درومې) چه دوی یی (دریمی) اداکوی یالکه «نوم» چه دوی یی «نیم» وایی (۱) .

---

(۱) دنباغلی اسلانوف دغه مقاله یوه درنه علمی مقاله ده اوپه لهجو کښې یې زیات لټون کړی دی. که څه هم‌په‌ځینو مثالونو کښې ورسره موږ اختلاف لرو مثلا دخوست‌په‌لهجه کښې په (و) باندی دالف او په (ی) باندی د «و» بدلونه دوزیرستان او اپریدو دلهجو مهم امتیاز دی چه دخوست لهجه هم دهغو تابع ده اوکوم ځانله اختصاص نه لری .
(رشتین)

دتہــولو پښتنو دلہجو نه وانیځي لــہجه زیات بیلتون لري تر دې چه مار گنستہرن لیکی چــه دالہجه امــکان لر ی چه یوه بله مخصوصه ژبه وی .

په ۱۷٤۷، ع کال کښې چه د کــندهار ښار دافغانستان پایتخت شو له هماغه وخت نه داتلسمی پېړۍ ترآخره پوری دتہولو جنوب لویدیزو پښتنو دپاره کلتوري‌او اقتصادی مرکز وگرځید ، دورانی لہجه په دغه وخت کښی قدم‌په قدم‌وسیعه اوپراخه شوه؛ دقومی لہجی نه یــې دتہول کــندهار د خاورې لہجی‌ته یې ارتقا وکړه .

احمدشاه‌بابا دکندهار په ښارکښی قومونوته په‌بیلوبیلو کندیو کښی ځایونه ورکړل (مثلا ترنن ورځی پوری دانــوم شته دبامېزو کوځه) .

دتہول ښار لہجه دورانی لہجه شوه په کومه چه‌په‌خپله احمدشاه بابا گړید، دېرو لویدیزو غلجیانو کندهاری لہجه ومنله ، مثلا هغه لومړی پښتو درسی کــتابونه چه مــولوی صالح‌محمدخان‌چه‌په‌خپله غلجی‌دی لیکلی‌دی هغه‌په‌کند هاری

(دورانی) لهجه دی لکه چه دا مطلب په خپله مولف دلومړی کتاب په سریزه کښې څرګند کړی دی مګر اوس په افغانستان کښې په زیاته اندازه غلجیی لهجې هم پرمختګ کړی دی اواستعمال یې ډېردی، ددی خبرې دلیل دانه دی چه ګوندې ډېر لیکوال او ژورنالیستان غلجۍ لهجه لیکی اوددې لهجې ښبتنان دی بلکه دلیل یې دادی چه پایتخت (کابل) په داسې سیمه کښی پروت دی‌چه شاوخوا ورنه زیات غلجی قومونه پراته دی اوپه خپله په ښار کښې هم ډېر اوسېږی .

د یوه ادبی فورم په جوړیدنه کښې د دواړو لهجو دخصوصیاتو یوځای کېدل یوضروری امر دی اودادی مونږ وینوچه ختیز پښتانه د (یې ء) په ځای (یاست) او د «په» ادات په ځای «پر» وایی او همداسې نور . دلویدیزی پښتو خصوصیات اوس په ختیزی کښې رواج لری اوله بلی خوا لویدیز پښتانه هم دختیزی لهجی دخصوصیاتو نه استفاده کوی مثلا د (ښخه) په ځای د (نه) لاحقه استعمالوی .

باید وویل شی چه دلویدیزی ادبی پښتو اساس دورانی لهجه ده لکه چه دختیزی ادبی پښتو اساس پېښوری لهجه ده .

د صالح محمد خان درسی کتابونه، دپنزل گرامر اودشوروی افغان پیژندونکی لیبیدیف گرامر لویدیزه لهجه معرفی کوی اودبدیعی نثر نمونی یې دبېنوا، زمریالی اونورو په آثارو کښی دی او دقاضی رحیم الله خان دوه کتابونه دختیزی پښتو دپاره خدمت کوی اود بدیعی نثر نمونی یې دمنشی احمدجان اونورو په آثارو کښی لیدل کیږی .

افغان ملت دخپلو خاصو تاریخی شرطونو له مخه جوړ شوی دی، مونږ په څرگند ډول نه شوویلای چه د (پښتون اوپښتو) نومونه کله پیدا شوی دی خو هغه یادداشتونه چه دلومړی ځل دپاره زمونږ گوتوته راغلی دی اوددې قوم یادونی پکښې شوی دی هغه د شپږمې عیسوی پېړ ی سرحدته رسیږی .

دشپاړسمی پېړۍ په کتابونو اوآثاروکښې د(پښتونخوا)

ذکر ډېر راغلی دی، پښتونخوا دپښتنو سیمې یا هیواد تــه وایی، نورو ملتونو ټولو پښتنوته (افغان) وایه او اوس هــم افغان ورته وایی .

دپښتنو تاریخ اودژوند کارنامی‌یې په لومړیو اومنځنیو پېړیو کښې په کافی اندازه سره نه دی ځېړل‌شوی، شوروی پوهانو په دې نژدی وختونو کښې دپښتون ملت دجــوړېدو مسایل ترکتنې لاندې نیولی دی اودوی دتــاریخی اړخونــو په ځېړنه مشغول دی .

د دوه (انګلو ـ افغان) جـګړو په نتیجه کښې پښتون ملت ۱۹ پېړۍ په آخر کښې ټوټې اوپه دوه برخووویشل‌شو، برسېره په دې له ډېری مودې څخه قبایــلی فــرق‌اوبیلوالی منځ‌ته راغی چه بیا په تدریج سره دوی په عمومی اقتصادی پرمختګ کښی ورګډ شول مګر دغه پرمختګ داستعمارچیانو دېرله پسی حملو په اثر وځنډېد، د دریاب د تجارتــی لاری بندیز دپښتنو په اقتصادی انکشاف ناوړه اثــر وکــړ اوهم دپښتنو په‌خاوره انګلیسی سیــا ســت دغــه نــو مــو ړ ی پرمختګ ته لوی تاوان ورساوه .

دغو پورتنیو علتونو لکه چه دپښتنو اقتصادی پرمختګ اوقومی جوړښت خراب کړ دغه شان یې ددوی دملی ژبې جوړېدنه هم ویجاړه کړه .

دېرې پېړی د پښتنو دسیمې دولتی ژبه فارسی وه، ددې ژبې رول هغه وخت ډېر زیات شو چه د۱۸ پېړی په آخر کښې دافغانستان پایتخت دکندهار نه کابل ته رانقل شو مګر دومره خبره ده چه لاپه هماغه وخت کښې داسې سببونه موجود ووچه دملی ژبې (پښتو) دجوړښت سره یې کومک کاوه .

په دولسمې پېړی کښې پښتو زیات ادبیات لرل چه توری او حروف یې د عربی او د خوارزم د مړې ژبې نه مخالف وو .

دپښتنو دفولکلور ډېرښت اودعشقی شعرونو زیاتوالی لا اویا کاله وړاندې ډارمستېتر یاد کړی اوستایلی دی .

داوه لسمې پېړی. دپښتو دادب تاریخ مونږ ته داسې نومیالی اووتلی شخصیت را په ګوته کوی لکه خوشحال‌خان

ختک، دی یوازې شاعر نهٔ بلکه جگړن هم ؤ، دی دپښتنو دیووالی اواتحاد سخت طرفدارؤ، دده آرزو یوقرن وروسته احمدشاه بابا پوره کړه، احمدشاه بابا پښتانه قبایل سره یوکړل اوپه ۱۷٤۷ کال کښې يې د پښتنو دولت منځ ته راوویست او قبایلی تفرقوته يې خاتمه ورکړه، احمدشاه دشعر په نړی کښی دخوشحال خان تابع اوپیرو دی .

پښتو ادب په شپاړسم او اوه لسم قرن کښېپه مخصوص ډول سره وده اوپرمختگ وکړ ، ددې انکشاف یوه برخه دروښانیانو په نهضت اوحرکت پوری اړه لری، ورپسیداسی شاعران لکه خوشحال خان اورحمان منځته راغلل چه ددوی د آثارو مننه ترنن ورځی پوری په پرله پسی ډول سره دشاعرانو له خوا کیږی .

دشپاړسمی نه تراتلسمی پیړۍ پورې دپښتو ادبی ژبه باید چه غور سره وپلټل شی اودمختلفو اړخونو څیړنه یې ضروری ده. اوهم يې متنونه چه په عربی خط لیکل شوی دی اوربدلوته اړدی، خصوصاً بیا د (خیرالبیان) هغه خطیکتاب

چه دوهم ځل مونـدل شوی دی او دهغـه وخت مخصوص دایرةالمعارف دخوشحال خان (دستار نامه) بیا پوره کـتنه غواړی که څه هم دستار نامه نسبتاً په ساده او آسانه ژبـه لیکل شوی ده .

دهغه وخت ادب داسی شاهدی ورکوی: لـومړی داچه دهغه‌وخت‌دلهجوتوپیرلږ څرگند شـوی دی او دوهـم دا چـه دغه توپیر دقومونـو په مـنځ کښې د کـلتوری مبادلی مخه نه ده نیولې .

دشپاړسـم او اتلسم قـرن دادبی پښتـو (تحـر یـری) څېړنه اوپلټنه باید دیوې ډلې پښتنو پوهانو له خواپه تدریج سره عملی شی، دهرپخوانی لیکوال دکلام لغوی اوگـرامری خصوصیات په مفصل ډول سره تجزیه اوڅیړل شی، داکار شروع شوی دی لکه دخوشحال خان خټك دکلام دگـرامری خصوصیاتو په باره کښې دلومړی ځل دپاره یوه مقاله په‌کابل مجله کښې نشر شوه. بنایی چه دغه قیمتی کـار ژر تر ژره سرته ورسیږی .

داوه لسمی پېړۍ نه راپــه دې خــوا د ختیزو پښتنو تجارتی او کلتوری مرکز پېښور په خپل انکشاف شروع وکړه اودلویدیزو پښتنو اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکزکندهار له اتلسمی پېړۍ څخه په خپل پر مختګ پیل وکړ، دکندهار دښار اوسیدونکی اساسا دورانی دی‌اوپه پښتو ګړیزی،دنورو قومونو نمایندګان‌چه دوی سره راشه اودرشه لری هغوی‌هم ددورانی لهجی خصوصیات استعمالوی .

باید وویل شی چه لویدیز غلجیان‌مثلاخټک‌هم کندهاری پښتو وایی لکه چه ځینی پوونده غلجیان دالهجه وایی .

په اتلسم قرن کښې په دورانی حــکو مت کښې پښتو په اردو اوعسکری مرکزونو کښی حکمرانی لرلــه، څه موده پخوا چه په پېښور کښې داحمدشاه دقضایی چارو دلاسی‌خط کتاب وموندل شو هغه په پښتو اوپه کندهاری لهجه ؤ (۱).

تقریباً دیوې پېړۍ په موده کښې (داتــلسمی آخر اود

---

(۱) ښایی چه دده مطلب احمدشاهی فتاوای وی .

نونسمی سر) دپښتو ادبی آثارو ماتی وکړه مگـر فولـکلور اوعشقی اشعارویې ادامه درلوده .

دنو نسمی پیړ ی. په دوهمی نیمایـی پـه پیښـو ر کښې پښتو ادبیات بېرته راژوندی شول، ددې ادبیاتو دانـکشاف سره په هند کښې دلیتوگرافی ددسـتگاه پیدا کیدلو زیات کومك وکړ .

دشلم قرن په اوایلو کښې په افغانستان کښې دمورنی ژبی پښتو سره علاقه قوی شوه، داعلاقه دپښتنو دملیویښتیا اوبیداری سره مستقیمه رابطه لری. دپښتنو ددې‌ملی ویښتیا اوحرکت یوشاهد دادی چه دوی هغه تللی خپلواکـی بېرته لاس ته راوسته اودننه پـه هېـواد کښې یې یولړ اصلاحات وکـړل .

په ۱۹۰۳ ع کـال په کـابل کښې دلـومړی ځل دپاره یومنځنی مکتب تاسیس شو چه دملی منورینو په راپیداکولو کښې یې کومك وکړ .

په سراج الاخبار کښې چـه دیومشهور پوهاند افغان

محمود طرزی ترکتنی لاندې نشرېده دپښتو ډېر مواد پکښې نشرېدل .

په ۱۹۱۶ کال په کابل کښې دپښتو لومړی درسی کتاب په لویدیزه لهجه دمولوی صالح محمد خان له خوا نه چاپ شو .

په ۱۹۱۹ کال کښې چه پښتنو خپلواکی لاس ته راوسته نودې کار دمملکت دانکشاف دپاره عموماً اودکلتوری چارو دپرمختګ دپاره خصوصاً ښه مناسب شرطونه برابر کړل اوهمېې دملی ژبې پښتو سره علاقه قوی کړه .

له دغه وخت نه راپه دې پلو دمکتبونوشمېر مخ پرزیاتیدو دی، درسمی معلوماتو له مخې په افغانستان کښې په ۱۹۴۱– ۱۹۴۲ کلونو کښې ۳۳۱ ابتدایی اومنځنی مکتبونه موجودوو چه په هغوکښې څلور شپیتو زرو شاګردانو تحصیل کاوه اوپه ۱۹۶۰ – ۱۹۶۱ کلونو کښې ۱۰۵۵ مکتبونه جوړ شول چه دشاګردانو شمیریې ۱۶۵۵۶۹ ته رسید .

په ۱۹۳۱ کال په افغانستان کښې (دکابل پوهنتون)

جوړ شو ، په مملکت کښې دا لومړی عالی پوهنتون
ګڼل کیږی .

دخپلواکۍ دګټلو څخه وروسته په پښتو ژبه یولړ
اخبارونه اومجلې راووتلې .

په کابل، کندهاراوجلال آبادکښې دپښتو درسی‌کتابونه
چاپیدل، دخپلواکۍ دجنګ په وخت کښې په ۱۹۱۹کال‌کښې
ډېرو پښتنو په اخبارونو کښې پښتو اشعار چاپول اویوچټك
حرکت روانؤ. د (اعلیحضرت) محمد نادرشاه دپادشاهۍ
په وخت کښې دپښتو ژبې تعمیم اوانکشاف د پاره ځینې
موسسې جوړې شوې اودا اقدام ځکه وشو چه پښتو ددولتی
ژبې په حیث پیژندل کیده. ددغې ژبې د انکشاف ضرورت
اوحتمی‌پرمختګ داعلیحضرت محمدظاهرشاه ددورې‌په دولتی
پرګرام کښې په ۱۹۴۳ کال کښې شامل شو، په دغه کال
په کندهار کښې (پښتو انجمن) جوړ شو ددغه انجمن‌له خوا
پښتو مجله خپریدله اوهم یې دوه ټوکه پښتو خود آموزه
دفارسی ژبو دپاره چاپ کړل .

په ۱۹۳٦ کال کښې پښتو ددولتی اورسمی ژبې په حیث اعلان شوه، دپادشاه په فرمان کښې ټول حکومتی کسان دپښتو په زده کړه مکلف شول اودپښتو رواجېدل په دولتی دایـرو کښې دفـارسی سره یو ځـای ضروری وښودل شو. پښتو قدم په قدم سره دلیکنې په کارونو او رسمی ځایو نـو کښې عاموالی پیدا کړ، په ټولو مکتبونو کښې دپښتو ژبې تدریس جاری شو اوپه ټولو وزارتونو اوموسساتوکښې دپښتورسمی کورسونه جوړ شول چه وظیفه یې ددغی ژبې پراختیااودرسی ښودنه ده .

په ۱۹۳۷ کال کښې دکندهـار اود کـابل پښتو ادبی انجمنونه سره یوځای شول اوپښتو ټولنه ورڅخه جوړه‌شوه، دپښتو ټولنې وظیفه اوهدف خلکوته پښتو ورزده کول،پښتو عامول اوپښتو ادبیاتوته انکشاف ورکول دی .

له ۱۹۳٦ کال څخه راهیسی یولړ اخبارونه یوازې پـه پښتو ژبه چاپیږی اوهغه خپرونې چه په فارسی ژبه دی هلته هم دپښتو یوه برخه شته .

له ۱۹٤۰ کال څخه راهیسی ادبی‌اوبدیعی (کابل مجله) په پښتو نشریږی دامجله دپښتو اکاډیمی ارګان دی، دې‌مجلی دپښتو لیکوالو اوددوی دکارونو په یووالی اورا ټولولو کښې ډیر مهم رول لوبولی دی او لوبوی یې.

له ۱۹٤۳ کال‌څخه راهیسی دکابل راډیوپه خپل‌فعالیت شروع کړی ده چه په پښتو اوفارسی نشریات کوی.

په ۱۹٤٤ کال کښې دکابل په پوهنتون‌کښې دادبیاتوفاکولته پرانستل شوه، دغې فاکولتی ډېر ادیبان اوپوهان منځ ته راوویستل .

له ۱۹٤۹ کال نه راهیسی په پښتو اوفارسی په ډېرو ټوکونو کښې افغان دایرة‌المعارف (آریانا) چاپیږی.

دمطبعی دکارونو انکشاف او پرمختګ ته ډیره توجه شوی ده، په مرکزی برخو کښې په تدریج سره لیتوګرافی چاری په تیپو ګرافی بدلې شوې چه‌په مطبوعاتی‌کارونو کښې تیزی پیداشی اودکتابونو اونورو نشریاتو اندازه زیاته شی.

په عمومی ډول‌سره دمملکت دتیزاقتصادی اوکلتوری‌پرمختګ

له کبله په دې شلو کلونو کښې یوه معلومه نتیجه دافغان ملت لاس ته ورغلی ده .

له ۱۹۳۷ کال څخه راپه دې خوا پښتو ادب یوښکاره اومحسوس موفقیت اوکامیابی تــه رسیدلی دی، د اشعارو دانکشاف سره دنثری نوعی انکشاف اوپرمختګ هم روان دی، قصې په کښې پیداشوې، نکلونه اوافسانی په کښې لیکل کیږی اوپه دې وروستیو کلونو کښې دلومړی ځل دپاره دپښتنو لیکوالو رمانونه دنړی مخ ته راووتل ډرامه نویسی په کښې منځ تــه راغــلـه او پــه پوره انــدازه سره پښتانه لیــکوال پیدا شول .

دښوونځیو انکشاف، دراډیو نشریاتو اودډرامو لیکلو دادبی ژبې او داولسی لهجو ترمنځ تناسب ټینګ کړی دی .

افغانی لیکوالو اوعالمانو خوځلی دادبی ژبی اودپښتو دلهجو دتناسب په باره کښې غونډې سره کړی اودامسایل یې منځ ته راوچولی دی، په دې موضوع کښې نوی کار په ۱۹۶۱ کال کښې دکابل مجلی په ٤۹۲ ګڼې کښې د (معیاری پښتو)

ترعنوان لاندی مقالـه ده، په دې مقالـه کښې ویل شوی دی «چه دټولو نه لومړی باید دادبیاتو اصل منبع وپلټواوزده یې کړوچه هغه دملت ژبه ده، باید په پـوره معنی سره دپښتو لهجې زده کړو اوله هغو څخه یوه معیاری لهجه غوره کړو».

دغږرو ښووڼځیودجوړیدو،دراډیو دنشریاتو اوپه عمومی ډول سره دخلکو دراشه او درشه له برکته دادبی ژبې اولهجو په منځ کښې اشتراك سره قوی شوی دی مگر دلته داهم باید ووایو اوپوه شوچه کـومه محاوره چه پـه وړو کتوب کښې زده شوی ده هغه په ټولـه معنی سره ساتلـی پاته شوی ده اوعادات نه ځی دمثال په ډول داسی لیکوال او دپـښتو ژبـی ادیب لکه گل پاچا الفت په محاوره کښې «کیی» وا یې او پـه لیك کښې بیا ددې کلمی ادبی شکل «کوی» لیکی :

په ۱۹٤۲ په کابل کښې دپښتنو لیکوالو اوپوهانو یوه جرگه جوړه شوه دوی تصمیم نیولی ؤ چه یو معلوم معیارمنځ ته راولی او دلیك دودقواعد آسان او ښه کړی. دوی کوښښ وکړ اودمفرد مذکر ـ غایب د پاره یې چه مختلف شکلـونه لـری

يوشكل انتخاب كړ اونوريې پرېښودل مثلا د (ليدل) دمصدر نه (وليد) شكل انتخاب شو او دخليل موندو لهجه (و ليدو اودكندهار لهجه (وليدى) په ځاى پاتى شوې، مـگر دجمعى مخاطبى خاتمى (است) او (يىء) مساوى انتخاب شوى او په ليكلو كښې دواړه صورته روا دى لكه (پښتو واياست، پښتو وايىء). د ۱۹٤۸ كال په اگست كښې همدا راز يوه بله‌جرگه جوړه شوه، داخل په‌كښې پېښورى ليكوال هم شامل وو،ددې جرگى غـرض اوهدف داؤچـه د دواړو لهجو نژديوالى سره راولـى ·

دريمه جرگـه د ۱۹۵۸ كال داگست پـه مياشت كښې په كابل كښې وشوه، داخل‌دجرگى موضوع ليك‌دوداوگرامرى مسايل وو، داپيره په دې جرگى‌كښې په خپله دپېښور دپښتو اكاډيمى مشرهم گډون كړىؤ، دجرگـى دتصميم په اساس په يولړ ځايونو كښې دختيزى پښتو شكل ته ترجيح وركړ شوې ده، شك نشته چه افغانى ليكوال اوپوهان په دې باره كښې د مشكلاتو سره مخامخ دى، يوه كلمـه چه دوه يادرى

شکله ولری ښنګه بــه مشکل نــه وی مثلا (ورځ) او (روځ) (لمر) او (نور) اوداسی نور مثالونه دړواخلــه، مــګر په دې کښې هم باید شك ونه شی چه افغانی لیکوال دې موضوع‌ته متوجه‌دی اوقدم په قدم به دامشکلات لری کړی اویوه متحده ادبی ژبه اومعیاری پښتو به منځ ته راشی .

په ۱۹۵۲ ـ ۱۹۵٤ کــلونــو کښې پښتو ۱ کاډ یمــی (پښتو ټولنی) یو ستر قاموس پــه دوه جلــده کښې پښتو په فارسی چاپ کړ، په دې قاموس کښې دلــویدیــز اوختیز دواړه لهجی راوړل شوی دی اود دواړو لهجــو خصوصیات ور کښې قید شوی دی اوبیا په ۱۹۵٦ـ۱۹۵۸ کــلونو کښې بل ستر قاموس فارسی په پښتو دنوموړی اکــاډیمی له خوا نه چاپ شوچه دلهجو خصوصیات پکښی ځای شوی دی .

په اوسنی وخت کښې دکابل ښار دافغانــی ملی ژبــی په جوړېدو کښی مهم رول لوبــوی ځــکه په دې ښار کښی دپښتنو دمختلفو قبایلو خلك اوسیږی .

ډیر لوی کار د هغه ګــروپ په غــاړه دی چه نومونــه

اواصطلاحات وضع کوی. ددوی وظیفه داده چه دولتی، علمی اوتخنیکی اصطلاحات ږدی، دخارجی اواقتباسی کلماتوپه‌ځای پښتو اصطلاحات انتخابوی .

په دې شلو وروستیوکلونوکښې‌دوه ځلی دپردیولغاتونه دپښتو دسوچه والی دپاره کوښښ وشو،لومړی ځل‌داکوښښ ددوهم لوی جنګ په وخت کښې‌ؤ اودوهم‌ځل تقریباً لس‌کاله وړاندی ؤ .

دژبې سوچه والی دپردیو هغو لغاتو نه چه معنی یې دعامو خلکو دپاره ښکاره نه وی یوطبیعی کار دی مګرکله‌کله داسی پیښیږی چه مثلا دعربی کلمی په ځـای دپښتو کلمی پیدا کېـدل سخت او مشکل شی . پـه دې مـوضوع کښې ګل پاچا الفت اصل حقیقت ته رسیدلی دی او داموضوع یې حل کړې ده، دی لیکی :

(ځینی وایی پښتو بـاید سوچه کـړو . پـردی لغات ترې نـه وبـاسو او یوټـکی فارسی یاعربی په کښې پـری نـږ د و .

دانظریه په ډېر افراط بناده اوداکار کیدونکی نه دی، په

دنیاکښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات پــه کښې نــه وی اونیلی اوریښې یې له نورو ژبو سره تــړلی نــه وی، جهان اوس دیو کور غوندی دی اودملتونوفرهنګی اواجتماعیتعلقات ورځ په ورځ زیاتیږی، اوس دهــرچاغږ دبل غــوږته رسیږی اوناآشنا آوازونه له یوبله آشنا کیږی، هره ژبه له بلی نــه څه اخلی اوڅه ورکوی، داولسونو دګډ ژوند سیاست په ژبو باندی هم تاثیر لری اوپردی لغتونه خپلیږی، هغه وخت چه هیوادونه یوله بله ډیرلری وو او اولسونه به یودبل په ژبه ښه نه پوهیدل بیاهم په ژبو کښې دخیل کــلمات موجــودوو اودلغاتو په نړیـ کښې معرب،مفرس، مفغن الفاظ پیداشویوو، نواوس داڅنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی. هغه نوی معنیګانی اونویمفهومونه چه پهجهان کښې اوس را پیداکیږی طبعاً پــه پښتو کښې نوم نــه لری اودانشی کیدای چه ټولوته دنوو اختراعاتو په شمولپه پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو .

که څوك په دې فکر کښې وی چــه مونــږ دې له نورو

ژبونه څه نه اخلو او یوازی پښتو لغتونه دې استعمالـوو ددې

معنی داده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ

دې په ډیرابتدایی حال پریږدو، دافکر باید له مغزونه وباسو

او هیڅ کله داونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مغلق

کلمات نه وی مګر ددې معنی دانه ده چه مونږ به دپښتو موجود

اومستعمل لغات غورزووواوپه ځای به یې پردی لغات بی ضرورته

خالی دتفنن دپاره راوړو، ځکه چه داکار ژبی ته زیان رسوی

بلکه ژبه دزمانې په تیریدو له منځه باسی ...) .

دپورته اوږدی وینانه داسی نتیجې په لاس راځی :

۱ـ دافغان ملی ژبې جوړښت اوانکشاف دخپلو خاصو

شرطونو لاندې منځ ته راغلی دی، یعنی په تیره زمانـه کښې

دځینی علتونو له کبله دغه دپښتو انکشاف سستۇ اویوعلت

یې داؤ چه دمملـکت اقتصادی وضعیت خراب ؤ، بل داچـه

دپښتنو قبایلو په منځ کښې دبی پروایی اوبیلوالی پخوانـی

عادات موجود ؤو، دریم داچه دنونسم قـرن پـه آخر کښې

استعمار پښتانه دوه ټوټې کړل اوبل داچه یوازې دفارسي ژبې نه ددولتي ژبې په حیث استفاده کیده .

۲ـ په اوسني وخت کښې د حکومت یولړ اقدامـاتو دبادشاه د ۱۹۳٦ کال فرمان چه پښتويې ددولتي ژبې په حیث اعلان کړی ده، دمملکت داقتصادی اوکلتوری چارو پرمختګونو اودپښتنو بیداری ـ دې ټولو علتونو په کافي اندازه دپښتو رواجېدوته پراخي ورکړی ده .

۳ـ داقتصادی اوکلتوری ګړندی جریان له کبله دپښتو ټولی لری اونژدی سیمی سره په تماس کښې شوی دی چـه دې کار په زیاته اندازه سره دپښتو ادبي ژبه اولهجې یـې یوتربله سره نژدې کړی دی .

ketabton.com - The Digital Library

دوهمه برخه

پښتو ادب

دافغانستان ادبیات دډېرو پېړیو په اوږدو کښې په دوه ژبو پښتو او فارسی مخ په وړاندی تللی دی اوپه دواړو ژبو کښې پخوانۍ عنعنې اوذخیرې لری .

پښتو ژبه ډېر وخت دولتی نه وه نوځکه یې دتحریری ادبیاتو دانکشاف په لارکښې ستر خنډ موجودؤ. هو! پښتو دفولکلور اوشفاهی آثارو له حیثه پوره غنی ده او تـراوسه پورې افغانی لیکوال او شاعران د دغه فولکلور نه استفـاده کـوی .

دنوی ادب اساس اوبنسټ دشلمې پېړۍ په سر کښې

کېښود شو، دغه وخت په افغاني ځلميانو کښې اجتماعي حرکت اونهضت پيدا شوی ؤ، ددغو افغاني ځلميانو دحرکت مشر اوايديالوګ محمود طرزي ؤ (۱۸۶۷ ـ ۱۹۳۵)، دی يووتلی اجتماعي شخص،عالم اوليکوال ؤاوددهنونو دروښانولو تبليغ يې دسراج الاخبار په پاڼوکښې کاوه .

محمود طرزي او همدارنګه دده شاګردانو اوهمکارانو لکه غلام محی‌الدين افغان (۱۸۹۱ ـ ۱۹۲۱)، عبدالهادي داوي (۱۸۹۵)، صالح‌محمد (۱۸۸۸ ـ ۱۹۶۰) او نورو دنوی فکر اوبيدارۍ اساس ايښی دی، دوی غوښتل چه افغاني ټولنه دجهاني کلتوري دترقۍ اودعلم اوپوهې دپرمختګ څخه خبره کړي، دوی دمعارف اوعلم خواته خلك رابلل، دملي حاکميت دمفکورې طرفداري يې کوله اود افغانستان دپاره يې سياسي خپلواکي غوښته .

دپښتو بديعي اوهنري نثر په افغانستان کښې دشلمې پېړۍ په سر کښې راپيدا شو، ددغه نثر موسس مولوي صالح محمد کنړ کېږۍچه په ۱۹۱۶ کال‌کښې يې‌يوه‌مجموعه

(دپښتو لومړی کتاب) چاپ کـړه، دپښتو لومړیو نثرونـو تعلیمی اوتبلیغی رنګ لاره .

په ۱۹۱۹ کـال کښی سیاسی خپلواکـی او اقتصادی اوکلتوری اصلاحاتوله راتلونکی ادبسره چه دوختدغوښتنو سره سمؤ، پوره کومک وکړ .

په ۱۹۳۱ کال کښې دپښتو اوفارسی ادبیاتو دانکشاف په غرض په کابل کښې یوه ادبی ټولنه جوړه شوه، په ۱۹۳۲ کال په هرات کښی ادبیکلوپ پرانستلشو اویوکالوروسته په کندهار کښې دپښتو ادبی ټولنه جوړه شوه .

په ۱۹۳۶ کال کښې ددولت دمخصوص فرمان په اساس پښتو دافغانستان دولتی اورسمی ژبه شوه چهدې کار دژوند په ټولو اړخونو کښی دپښتو دعاموالی اوپراختیا سرهپهزیاته اندازه کومك وکړ، له دغه وخت نـه راهیسی پښتو ادبیات په تېزۍ سره مخ په وړاندی درومی، ډېرې قصیپکښې چاپ شوې چه اکثره یې عبرتی رنـګ لری او دژوند سره نژدې تماس لری .

دافغانستان اوسنی ادب په هیواد کښې دلیکوالو ملی ایدیالوژی څرګندوی، په دغه ادب کښې دوطنی مینی، داستعمار دمخالفت اودفکرونو دروښانتیا سره سره ملی مفکوره هم موجوده ده .

په افغانستان کښې دادب تر ټولو خپره اوزیاته نوعه اشعار دی اونثر دتشکیل اوجوړېدو په حال کښی دی، په نثر کښې مهم ځای قصو نیولی دی، همداراز منثور ادب وسعت پیداکړی دی اوپه دې وروستیو کلونو کښې اجتماعی نکلونو اودژوند داستانونو مهم ځای نیولی دی.

په اوسنی ادب کښې مختلف بدیعی اوهنری جریانات اوتمایلات موجود دی، له دې جملې نه پــه یوه جریان کښې کلاسیکی، رومانتیکی اوریالیستیکی عناصر شامل دی، ددغه جریان نمایندګان هغه ډېر مشهور لیکوال اومنورین دی .

ددې وروستیو کلونو په ادب کښې په ښکاره ډول سره دریالیزم او واقعیت بینئ خواته تمایل لیدل کیږی.

خورا لوی اوسنی لیکوال ادبی ډګرته دیرش پنځه دیرش

کاله وړاندی داخل شوی دی، ددوی دآثارو هدف دادی چه دهیواد دمنځنیو پیړیو وروستهوالی اود ملاکی اغیزې لهمنځه یوسی او هم دپوره دیمو کراتیکی ټولنی په شرطونو کښې دنوی ژوند آرزو لری .

دافغانستان داوسنی ادب لـه مشهورو لیکوالو څخه عبدالرؤف بېنوا دی، دی شاعر ، لیکوال، ډرامه لیکونکی، دفولکلور جمعه کوونکی ، دکلاسیکی اشعارو پلټو نکی،ادب پیژندوکی اودتاریخی څېړنو مولف دی .

دده په آثاروکښې ترټولو مشهوراثر د(پریشانهافکارو) سلسله ده چه دشعر اومنثور شعر پـه لباس کښې منځ تـه راغلـی ده، داسلسله دافغانی مطبوعاتو په پاڼو کښې پـه (۱۹٤۷ ـ ۱۹٤۹) کښې چاپېده اوهم په ۱۹۵۷ کال کښې په جلا ټول سره چاپ شوه .

په ۱۹٤۷ کال کښې دده یوه ډرامه (د کلورنځور) چاپ شوه، په ۱۹۵۸ کال‌کښې‌دده یوخوخوونکی ډرام(زوړگناه‌گار) چاپ شو چه اوسنی افغانی ژونـد يې څرگنـداوه اوتنقیدی رنگ يې درلود .

دبینوا په نثری آثــاروکښې (دزړه خواله) هم شهرت لری چه په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوی‌دی. بینوا په۱۹۱۳ع کال کښې زیږیدلی دی .

د اوسنی ادب بل لوی لیکوال گل‌پــاچا الفت دی .دی په مفکوره، زیباپسنـــدی اوښایست خوښونـــه کښې دبینوا سره ډیر نژدی دی، دی‌که له یوی خوا شاعردی له بلی‌خــوا زبردست لیکوال هم‌دی، دپښتو ادب په سبکونو اوتاریخ‌کښې دده آثار ډیر شهرت لری، په شعرکښې دده‌دری آثاره چاپ شوی دی (دپسرلی نغمی ـ ۱۹٤۱)، (غوره اشعار ـ ۱۹۵۵) او (دزړه وینا ۱۹٦۲) اوهم په نثرکښې ډیر تالیفات لری .

الفت ترټولو زیات دفلسفی اشعــارو خښتن دی، دده داشعارو په وروستی مجموعه (دزړه وینا) کښې یــوه نــوی موضوع نظرته راځی چه هغه دسولې آرزو اودملتونوپه منځ کښی ددوستی ټینگول دی. کـــه څه هم دالفت شعر زیــات تخیلی اوتفکری دی مگر اساساً وطنی احساسات‌ښکاره‌کوی.

غوره نثرونـــه چـــه دلیریک آثــارو یوه وړه مجموعه ده

دمنثور ادب نوعې‌ته منسوبه ده، ددې مجموعی زیاته برخه دشرقی عنعنې په تمثیل لیکل شوی ده چه اوسنی موضوعات ورداخل شوی دی .

دالفت دآثـارو ممیزه داده چه زیات‌یی تنقیدی رنگ اوهدف لری، دی د بی‌سوادی او ناپوهی پـه مـقابل کښې نشریات کوی اوداجتماعی بـې‌عدالتی اوبـې انصافی سره جگړه کوی .

دی په دی عقیده دی چه باید تنقید دهغوکونینو غوندې وی‌چه خوږ پوټکی لری. دالفت دتولد نیټه (۱۹۰۹) ده .

په اوسنی ادب کښې قیام‌الدین خادم هم څرگند مقـام لری. دی‌هم لکه بینوا اوالفت یوازې شاعرنه دی بلکه لیکوال، ادب پیژندوکـی او بشر پیژندونکـی دی ، ده د خپل سفر مشاهدات (خوورځی په شمالي کښې) په ۱۹۴۱کال‌په اصلاح کښې په مسلسل ډول خپاره کړل، په دغومشاهداتو کښې په رښتیانی ډول سره افغانی ژوندتمثیل شوی‌دی، په هماغه کال دده یوه مجموعه (نوی ژوند) چاپ شوه، په دې مجموعې

کښې مضامین، منثور شعر اواشعار ځای شوی دی .

دده دآثارو وروستنۍ مجموعه (خیالی دنیا) په ۱۹۶۰ کال کښې چاپ شوې ده، دخادم په آثارو کښې دوطـن دوستۍ او فرهنـګی مو ضو عاتـو سره اجتماعـی مـوضوعات هم لیدل کیږی .

داوسنی ادب دمشـهورو لیکوالوپه ډله کښې صدیق الله رشتین هم دځرګند مقام خاوند دی. ده دخپلو آثاروپه لومړیو کلونو کښی په عشقی اووطنی اشعارو پیل وکړ مګروروستهٔ یې په زیاته اندازه وطنی اومحیطی موضوعاتوته مراجعه وکـړه اوقوی نثر لیکونکی وګرځید، په ۱۹۵۱ کال کښې ده دقطغن ولایت ته سفر وکړ اوخپل مشاهـدات اولیدنی یـې دسفر په خاطراتو (دقطغن لیدنه) کښې ثبت کړې، ددې خـاطراتو په وسیله دلومړی ځل دپاره په پښتو ادب کښې دکاریګرې طبقې ژوند ښودل شوی اوتمثیل شوی دی .

په ۱۹۵۵ کـال کښې رښتین یـوکـتاب (دهند سفر) چاپ کړ، په دې کتاب کښې ده دهندوستان اونژدی اومنځنی

ختیځ مشاهدات بیان کړی دی، دی دډیرو آثارو څښتن دی، دده دتولد نیټه ۱۹۱۷ کال ده .

سیدشمس الدین مجروح اساساً دشاعر په حیث شهرت لری، دده اکثر اشعار په نشراتی خانګو کښې چاپ شوی دی. په ۱۹۵۸ کال کښې دده داشعارو یوه وړه مجموعه چاپ شوه چه اکثرویې فلسفی رنګ لاره، دمجروح پــه اشعارو کښې وطنی اوملی آهنګونه هم شته اوادبی خوایې پوره قوی ده .

ډیر شاعران چه په خپلو ژوندیو اشعاروکښې دپښتنو شجاعت اودخپل هیواد پخوانی افتخار ستایی اواستعمارچیان رټی منځ ته راغلل چه ددوی په منځ کښې ملی شاعر ملنګ جان وتلی دی (۱۹۱۹ ـ ۱۹۵۷) دده داشعارومجموعه (خوږی نغمی) په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوه، ده په خپلو ویښوونکواشعارو کښې خپل ملت ستایلی دی، دپښتنو نارینتوب یې بیان کړی دی، ددوی اخلاق یې ستایلی دی، ددوی ذاتی کــلتوریې بیان کړی دی .

دوطن دوستۍ موضوع دځلمی لیکوال غلام غوث خیبری

په آثارو کښې هم تمثیل شوی ده. دده قصی اساساً هغه واقعات او پیښې څرګندوی چه د (انګلو ـ افغان) په جګړو پورې مربوطې دی .

(طوفان ـ ۱۹۵٤)، (دوینو داغونه ۱۹۵٦)، (داورلمبې ۱۹۵۷)، (د ریمه شپه ۱۹۵۸)، (دخیبر توفنګ داران ۱۹۵۵) او (قهرمانان مړه کیږی ۱۹۵۸) دا پوړته آثار خیبری ته منسوب دی. دده دتولد نیټه ۱۹۳۰ ده .

دمحمددین ژواك، سلیمان لایق، محمدګلاب ننګرهاری اوعبدالله بختانی آثارهم په نوی ادب کښې څرګند ځای لری.

دژواك په یوه قصه کښې چه (دتــوان وروستی شپه) نومیږی دیوی بزګری کورنۍ تراژیدی تمثیل شوې ده .

دبزګرانو موضوع په څرګند ډول په افغانی ادب کښې روانه ده اودلیکوالو په آثارو کښې یومهم ځای نیولی دی، ددې جریان لیکوال په ربنتیا سره اوسنی افغانی ژوندابرسیره کوی اودریالیزم دانکشاف دپاره زمینه اوشرطونه برابروی، ددوی توجه ددهقان اوځمکوال شخړوته اوښتی ده، پــه دې

سلسله کښې نورمحمد تره‌کی په ۱۹۵۱ کال‌کښې دوه نثری آثار (دغويي لاندی) او (دادی خدمت) وليکل،دده آثارددهقان اوبزگر ژوند ښکاره‌کوی،ده‌په ۱۹۵٦کال کښې‌د(درېخواړه)، (دصمد مور اوپلار)، (زماقسمت) او (دکورگټه دلاهورگټه‌ده) قصې وليکلې اوهم‌يې په ۱۹۵۸کال کښې(دبزگر لور)اونورې قصې چاپ‌کړې. دتره‌کی‌مشهوراثر (دبنگ‌مسافری) نوميږی، دا اثردوه امتيازه لری‌يوداچه دژوند په مواردوپوره‌احاطه لری اوبل دمولف حالات ښه ځرگندوی، مولف کوښښ کوی‌چه په رښتيانی ډول سره دافغانستان دزحمت کشو اوبېوزلو خلکو ژوند ښکاره کړی .

ځلمی ليکوال ډير ځله اخلاقی مسايلوته هم‌رجوع کوی، عشقی موضوع معمولا په خواخوږی اوډير حساس‌پلان‌کښې دبحث لاندې راځی، تقريباً ټولې‌قصې دمعتبری‌کورنی‌دپيغلی سره دغريب ځلمی تراژيدی اوغمناك عشق بيانوی .

عبدالرحمن پـژواك دډيرو اشعارو، ډرامو اونـاولونو مولف دی، داآثاريې په پښتو، فارسی اوانگليسی ژبوباندی

دی، ترټولو زیات دده بدیعی هنر اواستادی په هغو ناولونو کښې ښکاره شوې‌ده چه اکثریې فولکلوری موضوعات‌وړاندې کوی لکه (دبست شهزاده)،(رودابه اوزال) او(درې‌سره‌مین).

دده د (دخترکوچی) په نـاول کښې شاعرانه ښېګـڼې، دتشبیه‌ګانو اوتمثالونو ښه والی، په بلیغ ډول سره د ملـی رنګونو اظهار اودآهنګونو جوړښت په څرګندډول ځان‌ښکاره کوی، دغه ناول په انګلیسی، فرانسوی، روسی اوعربی ژبو ترجمه شوی دی اوبین‌الاقوامی نوم‌یې ګټلی دی .

دپژواك آثاردصوفیانه‌آهنګونونه‌هم خالی‌نه‌دی (وجدان).

دپژواك په آثارو کښې لوی ځای دوطن‌دوستۍ موضوع نیولی دی، لیکوال‌دغه موضوع په اساسی‌ډول سره‌په تاریخی مواردوکښې فیصله کـوی، دده دوه شعری ډرامـی (قرض) په فارسی ژبه او (کلمه داره روپۍ) په پښتودهیواد تاریخی سابقه راژوندۍ کوی .

دپژواك دتاریخی آثارو مخصوص صفت دادی چه مولف‌خپل فکر دواقعاتو اوپېښو ظاهری‌اړخ‌ته نه بلکه دقهرمانانوتاثراتو اوغم ګاللوته متوجه کوی .

دقهرمانانو روحیاتو اوداخلي نړۍته په ژوره توګه دورننوتلو آرزو دپژواك دټولو آثارو امتیاز دی، خصوصاً داآرزو دده په وروستني مهم اوفیلسوفانه ناول (اواره)کښې په ښه شان ښکاره شوې ده، داناول په ډیروژبو ترجمه‌شوی دی اودافغانستان نه دباندې ډیر شهرت لری، داناول‌په زیاته اندازه سره دمولف بیوګرافي ده .

دپژواك لوی موفقیت دادی‌چه دی دحقیقي اوواقعي رمان جوړولو قدرت اوصفت لری مګر دده دناول قهرمان عام فهمه نه دی، داکوم سطحي قهرمان نه دی بلکه هغه سړی دی چه لوړ افکار اوعالي احساسات لری، دداسې تصنیف جوړول دافغانستان دادب په انکشاف کښې مهم ګام دی .

دپژواك نه علاوه دفارسي ژبې نورو اوسنیو لیکوالو محمدقدیر تره‌کی، سلجوقي، سهیل، رشتیا،کهزاد اونوروهم شهرت ګټلی دی .

په شوروی اتحاد کښې دافغاني ادب د آثارو ترجمې له ډیرو کلونو راهیسې په مستقل ډول سره چاپیږی، په

۱۹۵۵ کال کښې دوه مجموعې (افغاني اشعار) او (افغاني قصې) چاپ شوې دي، دانتخاباتو په مجموعه کښې (دآسیاشاعران) دبېنوا اونورو آثار معرفي شوي دي، په ۱۹۵۵ کال په تاشکند اودوشنبې کښې د اوسنیو افغاني لیکوالو آثـار په ازبکـي اوتاجکي ژبو چاپ شوي دي، په ۱۹٦۱ او ۱۹٦۲ کلونو کښې د افغاني قصو دوه مجموعې (زرغونه) او (پټ پهلوان) چاپ شوي دي، په ۱۹٦۲ کال کښې شوروي لوستونکي (دافغانستان دشاعرانو نظمونه) ترعنوان لانـدې مجموعې سره آشنا شول برسیره په دې په ۱۹۵۹ کال کښې دماشومانو دپاره دافغاني قصو یوه مجموعه (ؤ، نه ؤ) نشر شوه، دالفت، بېنوا، بختاني او درشاد داشعارو ترجمې دشوروي مطبوعاتو په پاڼو کښې چاپ شوي دي .

یادونه : ددوهمې برخې په ترجمه کښې لـږ تغیرهـم پېښ شوی دی .

....

دښاغلی اسلانوف لنډه پېژندنه

دی دفلالوجي علومو ډاکټر اودشوروی اتحاد دعلومو

داکاډیمۍ غړی دی .

ده په کابل کښې په شوروی سفارت کښی یوه دوره

ماموریت هم کړی دی اوپښتویې په افغانستان کښې زده

کړې ده .

اسلانوف دلوی (پښتو روسی قاموس) مؤلف دی،

داقاموس پنځوس زره پښتو لغتونه لری‌چه په روسی ترجمه
شوی اوچاپ شوی دی .

ده دروښانیانو په دوره باندې یوه رساله‌هم لیکلی ده،

په دې اثرکښې دپیر روښان کارنامې، مجاهدی، دده کورنۍ

اوملگری، دده دکورنۍ ادبیات، دخیرالبیان دمتن خصوصیات

اوددغې سلسلې نور معلومات راغلی دی .

ښاغلی اسلانوف د (پښتنی فولکلور) نومې رسالې

مؤلف دی، دارساله دده دخوکلونو دزیار نتیجه ده، په دې

رساله کښې دپښتنو دملی اوشفاهی آثارو خصوصیت‌اومزیت

بیان شوی دی. داپه حقیقت‌کښې هغه فولکلور دی‌چه دپښتنو دژوندنه راوتلی دی .

ښاغلی اسلانوف دختیځ پوهانو په ډیرو کانګرسونــو کښې دپښتو ژبې په باره کښی معلومات وړاندې کړی‌دی .

دی په شوروی دوره کښې لومړی سړی دی‌چه دپښتو داستادی حیثیت یې موندلی دی. ده په شوروی کښې ډیرو ځوانانوته پښتو ورزده کړې ده .

دده په شاګردانو کښې دوریانکوف، لیبیدوف، ګیرس، پیغله لود میلا، اوپیغله کلینینا په پښتوکښې پــوره نوم او شهرت لری اوډیرو آثارو خاوندان دی .

ښاغلی اسلانوف دپښتو اوپښتو ادبیاتو په بــاره‌کښی ډیره مطالعه اوخیړنه کړې ده چه ترټولو لوی کاریې د(پښتو روسی لوی قاموس) دی .

ketabton.com - The Digital Library

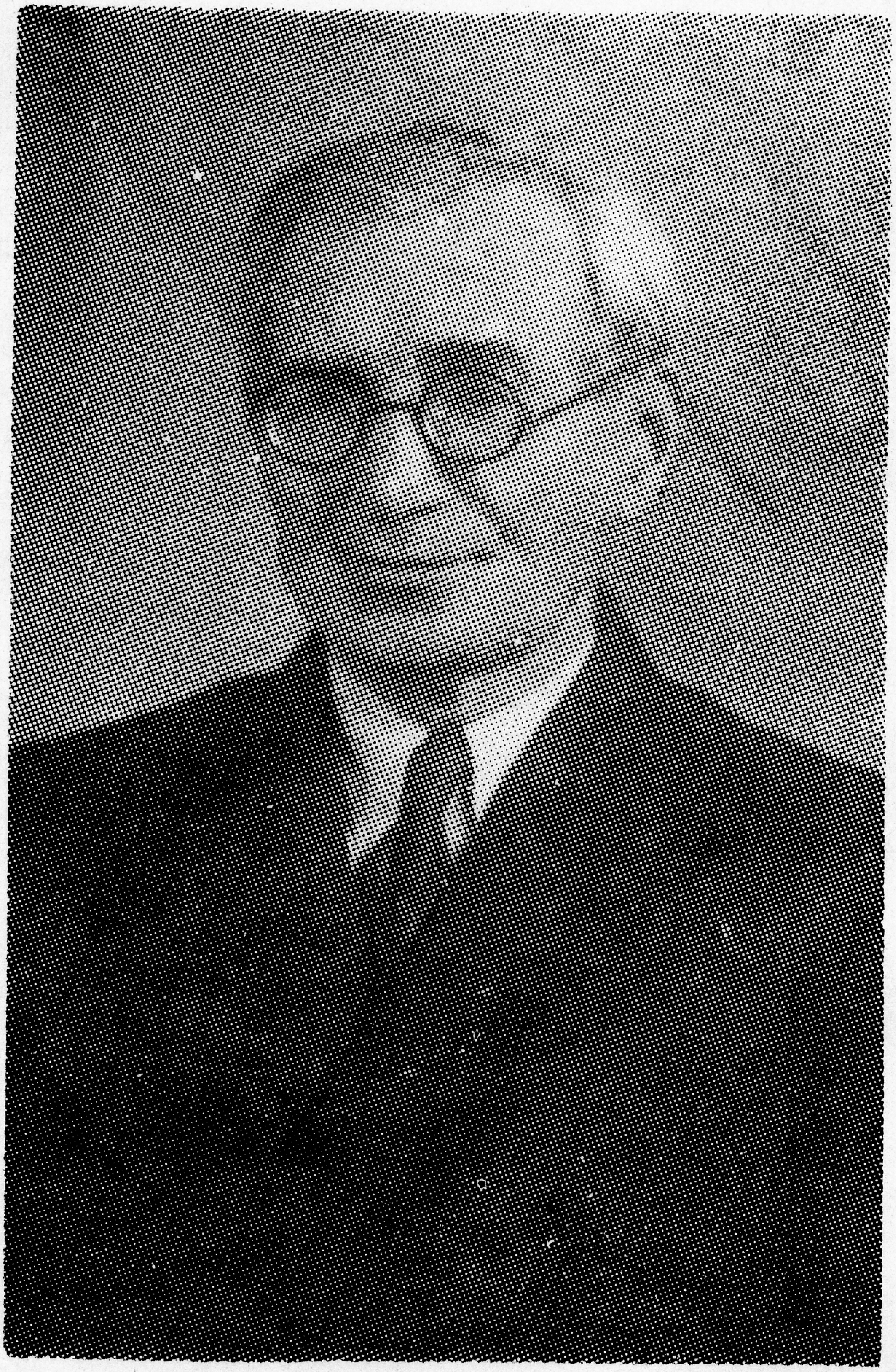

نباغلی اسلانوف

دمیرمن گیراسیمووالنهه پېژندنه

میرمن گراسیمووا دمسکو دعلومو داکاډیمی د آسیایی ملتونو په انستیتوت کښی کار کوی. دې میرمنې د ښاغلی گیرس سره یوځای دستاژ دوره داستاد اسلانوف تر نظر لاندې تیره کړې ده .

الیوتینا گراسیمووا دپښتو دختیځ پیژندنی په انستیتوت کښی مطالعه کوی، اویوزیات شمیر مقالی یې د افغانی ادب په شاوخوا کښی لیکلی اوخپری کړی دی: لکه دپښتو په اشعارو کښې دوطن پرستی موضوعات، په افغانی ادب کښې داجتماعی مساوات موضوع ، په پښتو ژبه کښې مشروطی جملې.دې میرمنی دهغه کتاب په لیکلو کښی هم زیار ویستلی دی‌چه (دافغانستان ادبیات) نومیږی ، گیراسیمووا اوس دمعاصر افغانی ادب په باره کښې خپل علمی اثر لیکی .

****

PROPERTY OF ACKU 1491

ketabton.com - The Digital Library

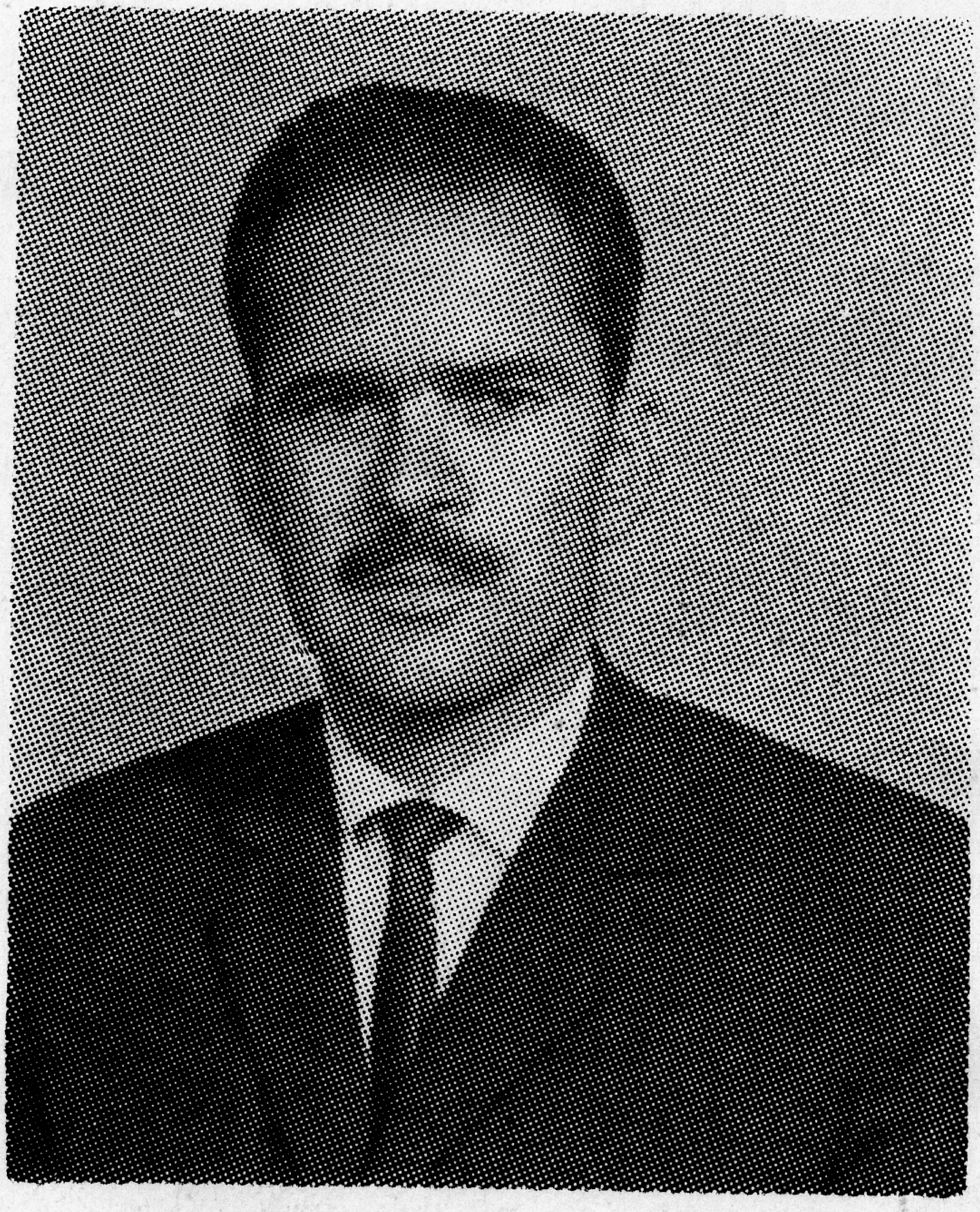

معتمد شینواری ددې اثر مترجم

ketabton.com - The Digital Library

THE NATIONAL LANGUAGE

OF

AFGHANISTAN

PASHTO ACADEMY

1968

دولتی مطبعه

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English